

Kunnen moslims in Europa goede burgers zijn en tegelijk aan hun godsdienstverplichtingen voldoen? Zijn islam en democratie met elkaar te rijmen? Mag een moslim deelnemen aan de politiek? Op deze en andere vragen Probeert de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek (ERFO)(Dublin) antwoorden te formuleren. Maar om te begrijpen hoe een fatwa wordt gegeven, moet men eerst enig begrip hebben van de sjariea. Vandaar dat we een samenvatting geven van M. Berger's WRR rapport over *Sjariea en Vernieuwing*. Daarna volgt in de bewoordingen van de ERFO wat de Raad doet en hoe ze is samengesteld. Vervolgens analyseert E. Tanner-Tiziani enkele fatwa's over deelname aan de politiek. Een beschrijving van het Franse boek, waarin zijn artikel staat en de onderwerpen die de ERFO behandelt, vindt u in de rubriek Boeken (bl. 92).

Leerhuis door Mgr. H. van den Hende	bl. 52
Sjariea, M. Berger, samenvatting door P. Reesink	bl. 55
Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek, vertaling P. Reesink	bl. 66
Politieke deelname van moslims in Europa	
door E. Tanner-Tiziani (vertaling Esther Struikmans)	bl. 78
Boeken	bl. 85
Van her en der	bl. 94

Leerhuis

In de namiddag van 9 februari wandelden religieuze leiders van de joodse, christelijke en islamitische gemeenschappen door Amsterdam-West. Vanuit de Rooms-Katholieke Kerk was mgr. Van den Hende aanwezig.

In gezamenlijkheid hebben wij een dialoogwandeling gemaakt. Een wandeling? Op het eerste gehoor zou je zeggen: wandelen, wat is daar nu zo bijzonder aan? Wandelen is iets anders dan hard lopen, niet een kwestie van je zo snel mogelijk voortbewegen van punt a naar punt b. Vanmiddag hebben wij de wandeling verkozen om met elkaar in gesprek te gaan. En we hebben de mogelijkheid aangegrepen kort op bezoek te zijn in een moskee, een kerk en een synagoge.

Een wandeling om elkaar te ontmoeten en te leren kennen, om in gesprek te zijn met elkaar. Zo hebben we als joden, christenen en moslims samen de bouwstenen aangereikt voor een dialoog. Een dialoog is een uitwisseling en vraagt wederkerigheid: niet alleen spreken maar ook luisteren, niet alleen kijken maar ook zien. Een dialoog biedt de gelegenheid om enerzijds te getuigen van het eigen geloof (zo brengen christenen de persoon van Christus en zijn evangelie ter sprake) maar ook te horen wat de ander als overtuiging heeft.

De wandeling en de dialoog die wij vandaag houden (dialoogwandeling) veronderstelt het gegeven van vrijheid en godsdienstvrijheid. Vrijheid en vrijheid van godsdienst kunnen niet gezien worden als een soort van optie, in de zin van: het had er even zo goed niet kunnen zijn. Vrijheid heeft alles te maken met de waardigheid van iedere menselijke persoon, een waardigheid die je als mens niet kunt verliezen en die in de samenleving aan geen mens kan worden ontzegd.

Vrijheid en godsdienstvrijheid op basis van de waardigheid van de mens. Het is duidelijk dat vrijheid en godsdienstvrijheid niet op zichzelf staan. Daar hoort

ook respect bij. Waardigheid vragen voor jezelf en je overtuiging dient verbonden te zijn met de waardigheid en de overtuiging van anderen te respecteren. De waardigheid die zo eigen is aan de mens, komt het beste tot uiting wanneer deze mens op zijn beurt de waardigheid van andere mensen respecteert en behoedt.

In het bijbelboek Genesis wordt gezegd: God heeft man en vrouw (iedere menselijke persoon dus) gemaakt naar zijn beeld en gelijkenis (Gen. 1, 27). Een mens als beeld van God is geroepen om ook de ander als beeld van God te erkennen. In dit licht is het mijn overtuiging dat de menselijke persoon zowel een religieuze als een sociale dimensie in zich heeft.

Joden, christenen en moslims belijden en beleven hun religieuze overtuiging niet los van hun maatschappelijke leven. Godsdienst staat niet buiten de samenleving maar behoort tot het publieke domein. Paus Benedictus benadrukte, in zijn boodschap op Wereldvrede dag op 1 januari 2011, dat religieuze gemeenschappen door middel van verschillende charitatieve en culturele instellingen een onmiskenbare bijdrage leveren aan de maatschappij, sociaal en ook ethisch. Daarbij zij duidelijk gezegd dat de dimensie van het geloof op geen enkele manier diegenen mag discrimineren die haar geloofsopvattingen niet delen. Het is wezenlijk van belang om juist de sociale samenhang te versterken - op grond van de waardigheid van iedere mens- alsook integratie en solidariteit.¹

Vrijheid van godsdienst neemt een bijzondere plaats in onder de grondrechten en vrijheden die voortkomen uit de waardigheid van de mens als persoon. Die godsdienstvrijheid is echter niet vanzelfsprekend. Paus Benedictus stelt in zijn boodschap op Wereldvrede dag dat vrijheid en in het bijzonder godsdienstvrijheid bedreigd kan worden zowel door fanatisme als door relativering. D.w.z. enerzijds mag het belijden van een godsdienst niet met dwang worden opgelegd: 'streven naar waarheid laat zich niet opleggen met geweld, maar alleen door de kracht van de waarheid zelf'². Anderzijds is in een seculariserende samenleving

¹ Cfr. Paus Benedictus XVI, *Boodschap bij de viering van Wereldvrede dag*, 1 januari 2011, in: *Kerkelijke documentatie* (2011) 96-105.

² Vaticanum II, *Dignitatis Humanae* (1967) n. 1; Paus Benedictus XVI, o.c.

regelmatig iets te bespeuren van een latent vooruitgangsgeloof, n.l. dat religie en geloof niet zou stoken met de moderne autonome mens en niet van deze tijd zou zijn. En dat religie zich het liefst niet zou moeten laten zien in uiterlijke tekenen.

Te midden van fanatisme enerzijds en relativering anderzijds die vrijheid en godsdienstvrijheid onder druk kunnen zetten, mogen wij als joden, christenen en moslims op deze middag in Amsterdam juist benadrukken dat vrijheid en godsdienstvrijheid in de samenleving van nu het noodzakelijke kader is om in dialoog te kunnen treden met elkaar en dat godsdienstvrijheid het grondbeginsel is voor een bijdrage vanuit religie aan de maatschappij waarin wij leven.

De weg van vrijheid en respect, de weg van godsdienstvrijheid die de fundamentele waardigheid van iedere mens als grondslag heeft, is ten diepste de weg naar vrede. Geroepen tot vrede, wil ik niet beweren dat wij als mensen die vrede geheel zelf kunnen maken en voltooien. Hoezeer ook de vrede bewerken een opgave betekent voor iedere mens, de vrede ten volle is ten diepste een gave van God.

Paus Benedictus spreekt in zijn boodschap over godsdienstvrijheid als authentiek vredeswapen. Dat is nodig want: ‘Vrede brengt de diepst verborgen talenten en mogelijkheden van de menselijke persoon tot volle vruchtbaarheid, talenten die de wereld kunnen veranderen en verbeteren. Zij geeft hoop op een toekomst van gerechtigheid en vrede, zelfs bij ernstige ongerechtigheid en materiële en morele armoede’.

Tot slot wil ik graag aan u allen mijn dank uitspreken dat we in vrijheid en respect in dialoog met elkaar op weg zijn gegaan deze middag. Dat is een kostbaar teken van onze innerlijke gezindheid en van ons staan in de samenleving van ons land. +J. van den Hende, bisschop, (namens de deelnemende christenen).

Sjariea

De waarschuwingen voor de islamisering van Nederland gaan vaak gepaard met verwijzingen naar ongelijkheid van man en vrouw, barbaarse straffen zoals handen afhakken en onverenigbaarheid van de islam met democratie. Altemaal zaken die uit de sjariea voort zouden komen. Maar wat is de sjariea eigenlijk? Gaat het om wetten uit de Koran? Is de sjariea voor alle landen en tijden hetzelfde? Wat is de plaats van de sjariea in de islam? Komt de sjariea van God zoals de Tora en de halacha (joodse wet) van de Sinaï komen?

Onderstaand artikel is een samenvatting van de hoofdlijnen van het WRR rapport *Klassieke Shariea en Vernieuwing* door M. Berger, 2006.

Er is niet één definitie van de sjariea want de klassieke sjariea uit de handboeken van de grote rechtsscholen wordt zelden als zodanig of volledig in de rechtssystemen van de huidige islamitische staten toegepast, zelfs niet in Saoedie-Arabië, Iran en Pakistan. Diverse invullingen zijn mogelijk naargelang tijd, land en rechtsschool. Maar ook dan vragen veel moslims zich af of de toepassingen correct zijn.

Waar in het christendom de rol van theologen belangrijker is dan die van kerkjuristen, is dat in de islam omgekeerd. Rechtsgeleerden kunnen de islamitische wet uitleggen en deze is de uitdrukking van Gods wil. Zoals dat bij de joden geldt voor de uitvoering van de geboden (mitzvot). Men kan de sjariea in brede zin van het woord ook vergelijken met wat Jezus het koninkrijk van God noemde: de ideale wereld van gerechtigheid zoals God die wil. Voor moslims komt Gods wil tot uiting in de Koran en via het gedrag van de profeet Mohammed (soenna).

Dit zijn dan ook twee van de vier bronnen van de sjariea. Maar deze twee bronnen bevatten, net zo min als het evangelie, weinig concrete regels en zeker geen regels voor moderne problemen. Toch liggen Gods bedoelingen impliciet opgeslagen in deze bronnen en moeten de geleerden deze regels expliciet maken. Deze studie en de regels die eruit voortkomen, heten fiqh (rechtswetenschap) en de geleerden die ermee bezig zijn fuqahâ' (meervoud van faqîh, rechtsgeleerde).

Elk fiqh handboek onderscheidt twee soorten relaties: de religieuze verplichtingen naar God toe heten de `ibadât , afgeleid van het werkwoord `abada, (God) dienen en aanbidden. Dit zijn dus de liturgische en religieuze verplichtingen (godsdienst of met een verouderde term 'dienstwerk' (de vijf zuilen). De andere relaties zijn tussen mensen onderling (mu`âmalât) (familierecht, handelsrecht...)

In de eerste twee eeuwen (8e en 9e eeuw) hebben de geleerden een rechtssysteem ontwikkeld dat uitgaat van de bronnen, dus niet van de praktijk. Het is een poging Gods bedoelingen om te zetten in wetten. Het blijft dus mensenwerk (positieve wetgeving) en de sjariea is dus in deze zin niet een goddelijke openbaring zoals de Koran. Aan het einde van elke verhandeling wordt gezegd; W Allahu a`alamu, God weet het beter. Toch worden de wetten vaak gezien als Gods wil. Vooral sinds de poorten van de ijtihâd (het zelfstandig denken) gesloten zijn. Vanaf dat ogenblik wordt de sjariea zowel door orthodoxe moslims als door het Westen gezien als de onveranderlijke wetgeving van goddelijke oorsprong. In feite zijn er wel degelijk veranderingen en hervormingen doorgevoerd maar de sjariea wordt hierbij formeel als referentiekader gehanteerd.

Er zijn dus meerdere definities mogelijk van de sjariea.

Als goddelijk plan voor de mensheid is de sjariea eeuwig en onveranderlijk. Deze definitie wordt vaak gebruikt om moslims op te roepen de sjariea in te voeren. Maar het blijft onduidelijk of het hier gaat in het algemeen om maatschappelijke rechtvaardigheid of om een concreet rechtssysteem.

Sjariea als een verzameling concrete rechtsregels gaat meer over de klassieke fiqh, rechtsgeleerdheid, gebaseerd op juridisch-religieuze teksten en minder over de rechtspraktijk.

Sjariea als bron van regelgeving voor grondwetten heeft de laatste twee eeuwen varianten opgeleverd die als een vernieuwing van de sjariea kunnen worden beschouwd. Zo worden in Egypte en Pakistan alleen die rechtsgebieden in de sjariea als onveranderlijk beschouwd die expliciet in Koran en sunna worden genoemd. Voor de rest is er vrijheid voor de staat voor regelgeving. De conserva-

tieve geleerden echter beweren dat de sjariea alomvattend is en in alle mogelijkheden voorziet van wetgeving voor moderne problemen.

Bij de interpretatie en toepassing van de klassieke sjariea gaat men uit van vier bronnen. Naast Koran en sunna (de tekstbronnen) zijn er als methoden van rechtsvinding consensus (idjmâ&) en redenering naar analogie (qiyâs).

Slechts één procent van de koranverzen bevat rechtsregels. Deze gaan over het familierecht, erfrecht en enkele misdrijven. De vele andere regels komen uit de drie andere bronnen. De soennieten kennen vier rechtsscholen, genoemd naar hun stichters: Hanafieten (Midden Oosten en Centraal Azië), Sjafiieten (Zuid-Oost Azië en Indonesië), Hanbalieten (in Saoedie-Arabië) en Malikieten (in Noord- en West-Afrika). Iedere school (lett. 'richting') hanteert de regels op verschillende manier.

De rechtsvinding via consensus en redenering door analogie gebeurde door menselijke inspanning (ijtihâd) en werd oorspronkelijk niet als onveranderlijk en voor alle tijden geldend beschouwd. Later werden alle regels wel als zodanig opgevat en werden de poorten van het zelfstandig en intellectueel denken (ijtihâd) gesloten.

Actoren van de sjariea

We kunnen onderscheid maken tussen islamitische geleerden (‘ulamâ’), de rechtsgeleerden (specialisten van de fiqh, fuqahâ’ genoemd) en mufti’s, geleerden die fatwa’s mogen uitvaardigen. Dit zijn adviezen n.a.v. individuele vragen over toepassing van de sjariea. De overheid werd geacht de regels toe te passen en uit te voeren en de geleerden hadden hierbij een controlerende taak. Vandaar dat ze vaak tegenover de overheid stonden. Vandaar ook hun aanzien en macht.

Islamitische staat?

Staats- en bestuursrecht worden nauwelijks behandeld in Koran en soenna. Dit behoorde tot de regelgevende bevoegdheid van de overheid. Er staat dus geen blauwdruk in de klassieke sjariea voor de islamitische staat. Voorstanders van een islamitische staat willen er de sjariea invoeren maar verschillen van mening over het hoe en ‘welke sjariea’.

Staatsvormen

Na de periode van de rechtgeleide kaliefen (632-661 A.D.) kwamen de dynastie van de Omajjaden en die van de Abassiden. Waren de kaliefen nog bestuurders, scheidsrechters, kenners van de sjariea, tijdens de vorming van het islamitische wereldrijk was hiervan geen sprake meer. Taken werden gedelegeerd. Toch bleef men de vorsten zien als hoeders van de islam. Byzantijnse en Perzische staatsstructuren werden overgenomen.

Tussen de tiende en de 19e eeuw begon het islamitische rijk te verbrokkelen en verdween de eenheid. Er ontstonden min of meer onafhankelijke gebieden en vorstendommen met lokale staatsvormen. Het uiteenvallen van het rijk in de 10e eeuw had een reeks van machtsconflicten als gevolg. Kruisvaarders, Mongolen en Seldjoeken vielen het rijk binnen. In de 16e eeuw heersten de Ottomaanse Turken in het Westen, de Safaviden in Iran en de Moghuls in India. In 1924 schafte Atatürk het kalifaat af. Sindsdien heeft men nauwelijks geprobeerd het weer in te voeren.

Theorie van staatsvorming

De Koran en soenna spreken niet over 'staat' maar over oemma (geloofs-gemeenschap). Het enige wat bindt is het geloof, niet het ras, de kleur, de afkomst of de nationaliteit. Het leefgebied van de moslims vormt het Huis van de islam tegenover het Huis van de oorlog. In het Huis van de Islam geldt de sjariea zowel voor de leiders als voor het volk. De individuele gelovige mag verwachten dat de kalief of leider de sjariea in acht neemt. Zo bekeken, is het te begrijpen dat Koran en soenna niet spreken over staatsvorm of bestuursrecht. Dit behoort aan de overheid.

Leiderschap en bestuur bij soennieten

In de begintijd speelde het leiderschap zich af in Mekka en Medina. Bij de verkiezing van de eerste vier kaliefen speelden drie concepten een rol.

Beraadslaging (sjoera). Koran 42: 38 “de gelovigen zijn zij wier beleid onderling beraad is’. De Koran zegt niet wie bevoegd is tot beraadslaging.

Consensus. (ijmâ`) Ook het verkiezen van de kaliefen verwijst naar de traditie want de Profeet heeft in een hadieth gezegd: “Mijn geloofsgemeenschap (umma) kan geen fout begaan”. Maar hoe de consensus tot stand komt, staat niet in de bronnen.

Bekrachtiging door het volk (baya): dit was een eed van trouw om de autoriteit van de kalief te erkennen. De latere kaliefen eisten onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, ze beriepen zich op een door God gegeven leiderschap. Wereldlijk en religieus gezag liepen uiteen. De kalief was machthebber, de ulama waren de geestelijke leiders.

Bij de sji'ieten ging het leiderschap naar een verwant van de Profeet. Via de kleinzoon van de Profeet, Hoessein, werd het leiderschap (imamaat) doorgegeven aan het nageslacht. Anders dan bij de soennieten is de imaam zowel de geestelijke als politieke leider. Nadat Hoessein werd gedood in de slag bij Kerbela, verliep de erfopvolging via allerlei schisma's en aftakkingen. Zo zijn er Zaydieten, Alawieten, Fatimieden, Druzen.... De meest bekende gemeenschap is die van de Twaalver-sji'ieten, in en rond Iran. De dertiende imaam is ondergedoken en wordt bij iedere nieuwe eeuwwisseling verwacht als de Mahdi. Sinds het vertrek van de sjah in 1979 kwam het rentmeesterschap (vilayat) toe aan het hoogste geestelijke gezag (faqîh), vandaar de naam vilayat-i faqih.

De islamitische staat

In deze staat bestuurt de leider maar regeert God via zijn wet. Hier is iedereen het mee eens. Hoe de sjariea geïnterpreteerd moet worden en door wie, daarover bestaan meerdere meningen.

Vanwege deze rol van de sjariea is de islamitische staat geen natie-staat, maar een gebied waar de sjariea wordt toegepast: het gebied of huis van de islam (dar al islâm). De niet-moslims die er wonen zijn verdeeld in Mensen van het Boek (joden, christenen), die een beschermde status hebben, en overigen. Joden en christenen genieten een dergelijke status (dhimma), waardoor ze hun eigen godsdienst en familierecht kunnen uitoefenen.

De klassiek sjariea behandelt uitvoerig het familie- en erfrecht. Het familierecht is een gevoelig onderwerp, omdat het gebaseerd is op enkele juridische bepalingen uit de Koran. Het is daarom ook moeilijk om deze wetgeving aan te passen of te veranderen.

Dit geldt niet voor het klassieke strafrecht, dat in de 19e en 20e eeuw vaak is vervangen door westerse strafwetten behalve in Jemen, Qatar, Saoedi-Arabië, en de Golfstaten. Sinds 1972 is het islamitisch strafrecht weer ingevoerd in Libië, Soedan, Pakistan, Iran en Noord-Nigeria.

Overigens behandelt het klassieke strafrecht slechts een klein gedeelte van het strafrecht nl. de hadd-misdrijven³ met zware lijfstraffen en het vergeldingsrecht (jinayât) bij moord, doodslag en mishandeling. Alle overige misdrijven en straffen worden geregeld door de overheid en zijn dus niet ‘islamitisch’. Dankzij deze bevoegdheden hebben veel moslim landen een op westerse leest gebaseerd strafrecht geformuleerd.

De klassieke sjariea behandelt ook economische onderwerpen zoals waqf (trust fund), (woeker)rente, zakât (armenbelasting).

Aanpassingen in de moderne tijd

De geleerden (ulama) kregen bij hun invloed op de wetgeving steeds meer concurrentie van nationale wetgevers, rechters en leken. De aanpassing van de klassieke sjariea kwam in een stroomversnelling door de aanwezigheid van koloniale overheersers. Nationalistische stromingen opteerden voor westerse modellen. De ulama reageerden op wisselende wijze.

De modernisering verliep langs drie wegen:

Adoptie van westers recht

Het Ottomaanse Rijk ontleende bijvoorbeeld vernieuwingen aan het Italiaanse strafrecht, het Franse burgerlijke recht en het Duitse handelsrecht.

³ De 5 hadd-misdrijven staan in de Koran vermeld: diefstal, struikroverij, drinken van alcohol, seksueel verkeer buiten het huwelijk, ongegronde beschuldiging hiervan, afvalligheid van islam.

Codificering van islamitisch recht

Tussen 1920 en 1960 codificeerden bijna alle moslim landen hun islamitische familierecht en brachten dit onder in nationale wetboeken. Ondanks de verschillen noemde elk land zijn familierecht 'islamitisch'.

Nieuwe vormen van rechtsvinding

Zo werd het oude principe van ijtihâd, (zelfstandig denken, lett. zich inspannen) vernieuwd. De fiqh werd ruimer geïnterpreteerd. De nationale regeringen gebruikten hun bevoegdheid (siyâsa) om de wetten van de klassieke sjariea in hun uitvoering aan te passen.

Sinds 1970 werd de roep om islamisering van de nationale wetgeving luider. De overheden gingen hier echter slechts zeer terughoudend op in en verwees alleen maar naar de sjariea als bron van wetgeving. Bovendien ging het monopolie van interpretatie van de sjariea over van de ulama naar de rechters.

Ook leken, liberaal of conservatief, dienden zich aan om de sjariea te interpreteren.

De conservatieve leken wilden vooral de klassieke sjariea laten herleven. Maar aangezien deze geen praktische regels kent maar eerder een ideaal schetst, kwam er van hun plannen weinig terecht.

De voorstanders van vernieuwing van de sjariea bepleitten een nieuwe beoefening van de ijtihâd. Maar zoals te verwachten valt, heeft ieder daar zijn eigen opvatting over. De meer conservatieven willen niet opnieuw Koran en soenna gaan interpreteren maar willen wel alle rechtsscholen bij hun zoektocht betrekken. Anderen vinden dat dezelfde teksten en bronnen tot nieuwe resultaten kunnen leiden vanwege nieuwe omstandigheden. Weer anderen vinden dat ook teksten en methodologie anders kunnen worden gezien. Het verst gaan zij die de teksten van de Koran niet letterlijk willen nemen maar de geest ervan willen ontdekken.

Het islamitisch activisme van de laatste tientallen jaren heeft ervoor gezorgd dat de islam een grotere rol is gaan spelen in maatschappelijke organisaties, buiten

de invloed van de staat om. Ook willen vrome moslims weten hoe ze volgens de sjariea moeten leven, ook als het land geen 'islamitische staat' is. Steeds meer gaan individuele moslims te rade bij een rechtsgeleerde of mufti. Ze doen mee aan islamitisch bankieren. Hierdoor zijn in de Verenigde Staten van Amerika en in Europa raden ontstaan voor het uitvaardigen van fatwa's (zie bl. 66 e.v. in dit nummer).

Nieuwe staatsvormen

Na de dekolonisatie en vooral na 1945 namen de meeste moslim landen de staatsvorm van een republiek aan, met een seculiere en sterk socialistisch gerichte ideologie. Nieuwe grondwetten waren gebaseerd op westerse modellen. Er zijn ook emiraten of koninkrijken, al hebben revoluties die afgeschaft (Egypte 1952, Libië 1956, Irak 1958, Jemen einde imamaat (1962), Iran (vertrek shah 1979).

Nieuwe theorieën

Moderne moslim denkers grijpen vooral terug naar de praktijk van de Profeet en de Rechtgeleide kaliefen als voorbeelden van goed leiderschap.

Een islamitische staat heeft als basis de sjariea. Maar hoe die eruitziet en wie dat bepaalt, is onderwerp van discussie. De islamitische staat zou volgens de moderne theorievorming vier vormen kunnen hebben:

1 Absolute theocratie: de sjariea behoeft geen aanvullende wetgeving, hoogstens interpretatie door rechtsgeleerden. Deze utopische vorm wordt gepropageerd door zeer conservatieve ulama, die elke vorm van democratie of secularisme afwijzen.

2 Islamitische semi-democratie: deze stroming maakt onderscheid tussen de grondslag van de staat en het bestuur. De soevereiniteit van God in de sjariea is onaantastbaar. Zowel leiders als volk moeten de sjariea volgen. Maar t.a.v. het bestuur is er ruimte voor vrijheden. Mawdudi is een voorbeeld van deze denkwijze met zijn theodemocratie. Er zijn wel wetgevende, rechtsprekende en uitvoerende organen maar deze mogen niet afwijken van de sjariea. Geen partijen en geen oppositie want ieder wordt op persoonlijke kwaliteiten gekozen. Ver-

schil van mening is wel toegestaan want dat is een teken van Gods genade (hadieth).

3 Islamitische democratie: conservatieve ulama en sommige westerse auteurs ont-kennen het samengaan van democratie en islam. Maar er bestaat een electorale democratie in 14 niet-Arabische moslim landen zoals in Indonesië en Turkije. Zowel moslimse als westerse auteurs betogen dan ook dat islam en democratie wel samen kunnen gaan. Er is echter geen eenduidig gedachtegoed over islamitische democratie.

4 Seculiere democratie, islamitisch beredeneerd: aangezien de sjariea niets zegt over staatsrecht, wil God dat de mensen dat zelf bepalen. De sjariea wordt gehandhaafd als zeer beperkte rechtsbron. De staat gebruikt vooral haar regelgevende bevoegdheid. De seculiere staat is bereid de goddelijke wil toe te staan.

Sjariea en mensenrechten

Om verwarring te voorkomen is het belangrijk om bij dit onderwerp de juiste definities te gebruiken. Gaat het over de klassieke sjariea of over de sjariea zoals die wordt toegepast in hedendaagse moslim landen? In veel moslim landen worden mensenrechten geschonden, maar deze schending heeft niet per sé een 'islamitisch' karakter. Veel misbruiken (opsluiten zonder vorm van proces, vervolging van politieke dissidenten, martelpraktijken) worden niet voorgeschreven of toegestaan door de islam of gedaan in naam van de islam.

Maar Koran, soenna en fiqh kennen wel degelijk regels die strijdig zijn met de mensenrechten. Ook hier moet onderscheid worden gemaakt tussen theorie en praktijk. Bijv. slavernij wordt volgens de klassieke sjariea toegestaan maar is in elk islamitisch land verboden. Anderzijds worden vrouwenbesnijdenis en eerwraak door sjariea en nationale wetten verboden, maar gedooft de overheid ze als gangbare praktijk. De botsing tussen sjariea en mensenrechten spitst zich vooral toe op het terrein van gelijkheid en non-discriminatie van geslacht en religie, vrijheid van religie, recht op persoonlijke integriteit.

Discriminatie van sekse

In de klassieke sjariea maakt het familierecht duidelijk onderscheid tussen de rechten en plichten van de vrouw en die van de man. De man is de hoeder of opzichter van de vrouw. Alleen hij mag met een niet-moslim(a) trouwen. De man mag vier echtgenotes hebben. Alleen de vrouw dient haar man te gehoorzamen. De man kan zijn vrouw verstoten, de vrouw heeft beperkte middelen tot echtscheiding. De vrouw erft de helft van een mannelijke erfgenaam. Voor het gerecht geldt één mannelijke getuige voor twee vrouwelijke getuigen.

In de praktijk proberen veel nationale wetgevingen de positie van de vrouw enigszins te verbeteren, er blijft echter een verschil in rechtspositie van man en vrouw.

In de meeste moslim landen is de positie van de vrouw niet eenduidig. Wat het familierecht betreft, kan haar status de klassiek sjariea volgen, haar positie kan worden bepaald door nationale wetten of lokale gewoonten. Haar maatschappelijke positie kan ook een rol spelen. Vrouwen uit de bovenlaag kennen hun wettelijke rechten beter dan minder opgeleide vrouwen.

Discriminatie van niet-moslims

Onder de niet-moslims hebben joden en christenen volgens de sjariea een beschermde status. Dit betekent dat ze in religieuze zaken een zekere autonomie hebben. Deze minderheidsstatus wordt in de klassieke sjariea in detail beschreven voor staats-, familie-, straf- en procesrecht. Deze juridische persoonlijkheid geeft hun echter niet dezelfde rechten als moslims. Zo kunnen ze geen hoge bestuursfuncties bekleden, kunnen niet van moslims erven en ook niet tegen hen getuigen.

De praktijk is vaak anders, soms beter (christenen en joden hebben vaak hoge posities gehad), soms slechter (in sociale en publieke sfeer worden ze vaak benadeeld).

Saoedie-Arabië is het enige moslim land waar geen andere godsdienst dan de islam mag worden uitgeoefend (met beroep op een hadieth). In Iran mogen christenen en joden vrij hun godsdienst uitoefenen maar worden de Bahai's sinds

1979 vervolgd, vaak om redenen van staatsveiligheid. In Pakistan worden Ahmadi's niet als moslims erkend.

Vrijheid van religie en meningsuiting

Vrijheid van religie is anders voor moslims dan voor niet-moslims. De laatsten mogen moslims worden maar moslims mogen hun geloof niet verzaken. Hun vrijheid beperkt zich tot de orthodoxie van de islam. Afwijking hiervan kan als afvalligheid worden beschouwd. Voor het overige is de vrijheid van religie voor niet-moslims praktisch absoluut. Een moslim leider mag zich niet mengen in de uitleg of praxis van een godsdienst.

In de praktijk is de doodstraf voor afvalligheid wettelijk vastgesteld in Iran, Saoedi-Arabië, Soedan, Mauretanië, Jemen en Qatar.

In Pakistan is niet afvalligheid maar de belastering van de Profeet strafbaar evenals het bevuilen, beschadigen of anderszins ontheiligen van de Koran. Praktisch is dit een vorm van afvalligheid. In andere landen heeft afvalligheid gevolgen voor de toepassing van het familierecht: hij/zij kan niet meer erven of trouwen.

Recht op persoonlijke integriteit

De klassieke sjaria kent lijfstraffen voor hadd-misdrijven: doodstraf, verminking, zweepslagen. In de praktijk zijn deze straffen een eeuwenoude strafrechtelijke traditie in Saoedi-Arabië en in Jemen. In vijf landen zijn de hadd-misdrijven recentelijk weer ingevoerd: Libië, Iran, Pakistan, Soedan, en Noord-Nigeria. Alleen in Libië is, met de uitzondering van één keer in 2003, nimmer overgegaan tot voltrekking van een hadd-straf. In Pakistan wordt alleen geseling toegepast, doodstraf en verminking als vergeldingsstraf worden niet uitgevoerd. Vrouwenbesnijdenis, gepraktiseerd in de landen langs de Nijl, stamt uit faraonische tijden en is niet aan de islam te wijten.

Islamitische mensenrechten

Van de pogingen om islamitische mensenrechten te formuleren kunnen we twee documenten noemen: de Universele Islamitische Verklaring van de Mensenrechten (1981) (UIDHR) en de Cairo Verklaring van Mensenrechten in de Islam

(1990). In de Verklaring van 1981 is veel onduidelijk, dubbelzinnig en tegenstrijdig. De Cairo Verklaring lijkt beter. Hij vertegenwoordigt de conservatieve islamitische visie. Maar ook hier is veel niet eenduidig. Man en vrouw zijn gelijk in waardigheid maar hebben verschillende rechten en plichten. Vrijheid van religie wordt niet gewaarborgd.

Het blijkt moeilijk de regels van Koran en soenna over bijv. het familierecht in overeenstemming te brengen met de universele mensenrechten. Rechten van gemeenschappen worden wel genoemd maar het recht van het individu tegenover de staat wordt niet vermeld, omdat in de sjariea de overheid het individu moet beschermen. Bovendien heeft de gelovige vooral plichten naar de gemeenschap en naar God. Het verbod op discriminatie wordt vooral toegepast op ras, huidskleur, nationaliteit, niet op vrouwen en niet-moslims.

De vrijheid van godsdienst geldt voor de gemeenschap van joden en christenen, niet voor de individuele jood of christen. Ook de moslim gelovige telt als lid van de gemeenschap en moet zich richten naar de wetten van de gemeenschap, die vrijelijk mag bepalen wat geloofsafval is en welke straf daarvoor geldt.

Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek

Eerste collectie fatwa's

Uit het Arabisch vertaald in het Engels door Anas Osama Altikriti

Uit het Engels vertaald in het Nederlands door P. Reesink

Voorwoord

Met groot genoegen presenteert het Islamitisch Cultureel Centrum in Ierland aan de moslim wereld en vooral aan de moslim minderheden in het Westen de eerste verzameling fatwa's, uitgevaardigd door de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek. Al lange tijd hebben moslims op deze publicatie gewacht vanwege de belangrijke en vitale richtlijnen die oplossingen bieden voor veel dagelijkse problemen waarmee moslims vooral in het Westen te maken hebben.

Het behoeft geen betoog dat deze fatwa's de belangrijkste pogingen inhouden en expertise vertegenwoordigen van een aantal geëerde islamitische geleerden on-

der de leiding van zijne Eminentie Sheikh Yousuf al Qaradâwî, voorzitter van de Raad. Deze geleerden deden degelijk onderzoek naar het Boek van God, de Traditie (soenna) van de profeet Mohammed (vrede zij met hem) en het erfgoed van de goede voorgangers (al Salaf al Salih). Bovendien, en dit is even belangrijk, ondergingen en onderzochten deze geleerden de omstandigheden waaronder moslims leven in het Westen. Daarom zijn deze fatwa's van dit eerste deel uitgevaardigd. Ze zijn gebaseerd op de Heilige Koran, de soenna van de Profeet en de inspanningen en opinies van geleerden. Ze vormen een hoogtepunt als het gaat over het inschatten van tijd, plaats en omstandigheden zoals voorgeschreven door Imam Ibnul Qayyim.

Het Islamitisch cultureel Centrum

In de naam van God, de Erbarmer, de Barmhartige.

Inleiding

Door Zijne Eminentie Sheikh Yusuf Al-Qaradâwî

Voorzitter van de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek (ERFO)

God alleen zij geprezen en vrede zij met alle gezanten die Hij koos en met het zegel van de profeten, Mohammed, en zijn afstammelingen, zijn metgezellen en allen die hun voetstappen volgden en zo leiding ontvingen.

Het is een grote weldaad van God voor de moslims dat ze ontwaakt zijn uit een lange slaap en de invloed ondergingen van de gezegende islamitische opleving die overal ter wereld heeft plaats gevonden. Deze opleving zorgde ervoor dat de harten opnieuw een levendig geloof kregen, dat de geesten door kennis werden verlicht en dat de zielen werden gesterkt door een absoluut geloof. De opleving bracht ook een ander gedrag voort, gecorrigeerd en vervolmaakt door discipline. De gevolgen van deze opleving stopten niet bij de grenzen van de islamitisch wereld maar bereikten alle landen die voor islamitische gemeenschappen en minderheden als een thuisland werden beschouwd. Dit gold vooral voor moslims in het Westen, vooral in Europa, waar miljoenen Europeanen bijna volledig

waren afgesloten van hun moslim oemma en velen onderdrukt werden achter het Ijzeren Gordijn door het repressieve communistische bewind.

Velen uit de eerste golf van migranten, die hun moslim land van oorsprong verlieten in ruil voor een beter en aangenameer leven, verloren de weg en werden helemaal opgenomen in de gemeenschappen die ze recentelijk hadden geadopteerd. Daarna breidde de migratie zich nog meer uit en het aantal nieuwkomers naar de westerse landen nam aanzienlijk toe, zij het om verschillende redenen. Sommigen zochten veiligheid en zekerheid en vluchtten voor onderdrukking in hun landen van oorsprong. Anderen waren op zoek naar kennis en academische graden, weer anderen kwamen voor werk. In het totaal waren er zo in West en Oost Europa 50 miljoen moslims, zowel migranten als autochtonen. Het was dus niet verwonderlijk dat de gevolgen van de opleving uiteindelijk bij hun voordeur belandden en hun leven op een of andere manier beïnvloedden zoals het ging met hun broeders en zusters in de islamitische landen. Hierdoor werden ze opnieuw trots op hun islamitische identiteit, realiseerden ze zich een integraal deel te zijn van de islamitische oemma, en waardeerden ze het dat ze volgelingen waren van Mohammed (VZMH) in alle betekenissen van het woord. Dit had een duidelijk effect op hun bewustzijn en gedrag waardoor ze tenslotte terugstroomden naar de kudde van de oemma.

Vervolgens begon een aantal van deze moslims met verlichte geest, zuiver hart en een oprecht enthousiasme, hun krachten te bundelen en samen te werken om de basisfaciliteiten op te bouwen, nodig voor de moslim gemeenschap, om haar identiteit en eigen karakter te behouden zonder dat ze zich moesten afscheiden van de rest van de gemeenschap waarin ze leefden. Zo opende men moskeeën voor de dienst, scholen voor onderwijs en opvoeding, clubs voor de vrije tijd en het onderwijs van discipline. Ook werden er kampen en conferenties georganiseerd, seminaries en cursussen. Men publiceerde boeken, verspreidde artikelen, gaf lezingen, en mensen, onderlegd in da` wa werden fulltime aangesteld.

Enige jaren geleden besloot een aantal vastberaden broeders om de keten van faciliteiten en vestigingen uit te breiden omdat de islamitische gemeenschap die

absoluut nodig had. Zo richtten zij de Federatie van Islamitische Organisaties in Europa op. Daardoor ontstond het Europees Instituut voor Humanitaire en Islamitische Studies in Frankrijk. Dit leverde vorig jaar een eerste lichting afgestudeerden op en heeft al een nieuwe tak in Groot Brittannië.

Bovendien werd de ERFO opgericht. Deze bestaat uit een aantal respectabele geleerden die fatwa's uitvaardigen en advies geven vanuit enkele van de meest prominente islamitische centra in heel Europa. Ze doen dit samen met een aantal geleerden die weliswaar in de islamitische landen leven maar toch de zorgen en angsten delen van hun moslim medebroeders in Europa. Ze bezoeken hen dan ook veelvuldig en hebben waardering voor de omstandigheden waarin ze leven.

Het doel van deze Raad is een uniforme fatwa in Europa te bevorderen en zo mogelijk controversie en intellectuele conflicten te voorkomen over verschillende onderwerpen. Om dit te bereiken zal de Raad de volgende middelen gebruiken: raadpleging, gezamenlijk onderzoek en groeps-ijtihaad, dat vandaag de dag een islamitische verplichting en noodzaak is geworden. Het is tevens de bedoeling dat de Raad een erkende religieuze autoriteit gaat worden voor lokale autoriteiten en privé inrichtingen. Dit zal ongetwijfeld lokale islamitische gemeenschappen versterken.

Wij vinden het belangrijk erop te wijzen dat de Raad niet wil concurreren met de grote islamitische fiqh raden in de islamitische landen zoals de Raad van Onderzoek van de Al Azhar Universiteit, de Fiqh Raad van de Islamitische Wereld Liga en de Fiqh Raad van de Organisatie van de Islamitische Conferentie. Eigenlijk wil de ERFO een aanvullende rol spelen voor deze waardevolle organisaties en zich specialiseren in hete hangijzers van de Fiqh voor Minderheden en moslims die buiten de islamitische landen leven. De Raad wil actief de arresten, besluiten en studies onderzoeken van deze respectabele organisaties waarmee ze ongetwijfeld haar voordeel kan doen.

Onze geleerde voorgangers – Moge God hen allen in zijn barmhartigheid opnemen- zijn het eens dat fatwa verandert naargelang plaats en tijd. Welke verandering kan groter zijn dan het verschil tussen één islamitisch land en een ander?

Dit komt omdat wie in een islamitisch land leeft, alleen maar steun en bemoediging ontvangt om de godsdienst uit te voeren en haar beginselen trouw te blijven. Dit is totaal anders voor iemand die leeft in een niet islamitische maatschappij.

De boodschap van de Raad is dan ook het deze moslims eerder gemakkelijker te maken dan moeilijker, de blijde boodschap van de islam te brengen eerder dan een slechte of noodlottige boodschap, eerder mensen binnen de islam te houden dan hen uit te sluiten of hen van hun godsdienst te vervreemden, zelfs als ze niet meer aan de meest minimale verplichtingen voldeden. De Raad wil Fatwa verstrekken die het leven gemakkelijker moeten maken en geen strikte observantie beogen om binnen veilige perken te blijven. Ze wil de opmerking van Sufyan Al-Thawri in acht nemen: "Fiqh is als een betrouwbare persoon het (voor een moslim) gemakkelijker maakt door fatwa. Wat als het gaat over moeilijkheden en strikte observantie, gaat iedereen hier goed mee om".

Het belang om de EFRO op te richten werd nog stringenter omdat sommige zogenaamde geleerden zichzelf opdrongen aan de kring van ware en degelijke geleerden. Deze individuen vonden het gepast om hun eigen fatwa's uit te vaardigen die verkeerd waren en mensen van het juiste pad afbrachten. Dergelijke fatwa's stonden moslims toe de overheden waaronder ze stonden te bedriegen en te bestelen, terwijl deze landen hen gastvrij ontvingen en hun voedsel en onderdak verschaften. Deze fatwa's moedigden moslims aan te stelen, gelden te verduisteren, zaken te vervalsen en alles te doen om zichzelf te verrijken. Daarom namen sommige moslims zaken waarvoor ze niet betaald hadden, ze gebruikten diensten waarvoor ze niet betaalden, ze ontvingen uitkeringen waarop ze geen recht op hadden, ze bedrogen en misleidden iedereen met wie ze zaken deden. Dergelijke moslims werden een schande voor de islam. Ze handelden zoals die joden deden die besloten dat het correct was om van anderen te stelen en van wie de Qur'aan zegt: "En onder de mensen van het boek is er hij die, als je hem een fortuin toevertrouwt, het aan jou teruggeeft en onder hen is er hij die, als je hem een dinar toevertrouwt, hem alleen maar aan jou zal teruggeven als jij erop blijft staan. Dat komt omdat zij zeggen: "Men kan van ons geen rekenschap over de

ongeleterden vragen." En zij zeggen over God willens en wetens een leugen. "(3: 75). (De Engelse tekst vertaalt 'onwetende heidenen' in plaats van 'ongeleterden, noot van de redactie).

Dergelijke fatwa's berokkenen de islam schade en nadeel en hebben een grote invloed op de moslim gemeenschappen. Ze zetten ook een beeld neer van moslims alsof deze pure gangsters zijn, niet te vertrouwen, zonder moraal of discipline, die geen enkel verdrag of overeenkomst nakomen. Deze mensen die zich voordoen als geleerden, zijn in werkelijkheid hoofden van onwetendheid door de hadith beschreven als : "Ze gaven fatwa zonder gedegen kennis en waren slecht geleid en leidden anderen van het juiste pad af". Zulke slechte fatwa's zorgen dat menig moslim de gevangenis ingaat voor diefstal, fraude en diverse andere misdaden.

Hun meest gevaarlijke fatwa echter is die die zegt dat een moslim mensen mag doden van het land dat hun vrede en veiligheid bezorgt, dat hen helpt, geld geeft, als ze zeggen geen werk te hebben of behoeftig te zijn. We herinneren in dit opzicht het heilige vers : "Is de beloning voor goed doen iets anders dan goed doen? (K 55: 60)

Het is daarom cruciaal dat de ERFO haar rol en plicht vervult om het pad van de islamitische vooruitgang in het Westen te traceren en te corrigeren en deze onwetende en verachtelijke stemmen tot zwijgen te brengen en de problemen op te lossen die de moslims ondervinden, in het licht van de echte, onvervalste islamitische sharia.

Ik doe een beroep op alle moslims en vooral degenen die bekend staan om het goede dat ze altijd doen, om de ERFO actief te ondersteunen zodat ze haar taak kan vervullen om de islam te dienen, de moslims te vormen en de islamitische identiteit te handhaven.

Inderdaad, God alleen spreekt waarheid en leidt naar het beste pad.

Inleiding

Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek

In de naam van God, de Erbarmer, de Barmhartige

Zetel

De ERFO is een islamitische, gespecialiseerde en onafhankelijke instelling met een aantal geleerden. De huidige zetel is Dublin in Ierland.

De eerste bijeenkomst

De eerste bijeenkomst werd gehouden in Londen op 21 Dhul Qa'ida 1417 van de islamitische jaartelling of 29 en 30 maart 1997. De vergadering werd bijgewoond door meer dan 15 geleerden, die de uitnodiging hadden aangenomen van de Federatie van Islamitische Organisaties in Europa. Op deze bijeenkomst werden de ontwerpstatuten van de ERFO goedgekeurd.

Doelen

De Raad zal proberen de volgende doelen te bereiken:

- 1 Geleerden bij elkaar brengen die in Europa leven en eenheid brengen in meningen over jurisprudentie met betrekking tot de belangrijkste fiqh issues.
- 2 Collectieve fatwa's uitvaardigen die tegemoetkomen aan de behoeften van moslims in Europa, hun problemen oplossen en de interactie regelen met Europese gemeenschappen, binnen de regelgeving en doelen van de sjarie'a.
- 3 Juridische studies en onderzoek publiceren die de problemen oplossen die ontstaan in Europa op een manier die de doelstellingen van de sjarie'a en het belang van de mensen bewerkstelligt.
- 4 Leiding geven aan moslims in Europa in het algemeen en aan hen die voor de islam werken in het bijzonder door het verspreiden van correcte islamitische ideeën en beslissende juridische fatwa's.

Middelen en methoden

- 1 Het oprichten van gespecialiseerde commissies vanuit de leden van de Raad die een tijdelijk of permanent mandaat kunnen hebben en waaraan specifieke taken worden opgedragen die vallen binnen het bereik van de doelstellingen van de Raad.
- 2 Zich baseren op de betrouwbare en gepaste fiqh bronnen, vooral die die steunen op deugdelijk bewijsmateriaal.

3 zo goed mogelijk gebruik maken van fatwa's en onderzoek, komende van verschillende fiqh instanties en andere wetenschappelijke en academische instellingen.

4 Erop blijven aandringen bij de officiële Europese landen dat ze de Raad openlijk erkennen en ernaar verwijzen als het gaat over islamitische uitspraken.

5 Cursussen organiseren over de sjarie'a die geleerden en diegenen die voor de islamitische Da'wa werken, bevoegdheid verlenen.

6 Seminaries organiseren om over diverse fiqh onderwerpen te discussiëren.

7 Regelmatig of incidenteel informatie publiceren evenals fatwa's, studies en onderzoek vertalen naar Europese talen.

8 Een tijdschrift uitgeven met geselecteerde fatwa's, uitgevaardigd door de Raad, en artikelen publiceren met discussies en debatten over deze fatwa's.

Bronnen en voorwaarden

Bij het uitvaardigen van een fatwa moet men voldoen aan de volgende eisen:

1 De meerderheid van de oemma moet instemmen met de bronnen van islamitische wetgeving, d.w. z. Qur'ân, Soenna, Consensus (*ijma'*) en analogie (*qiyâs*)

2 De verschillende andere bronnen van wetgeving waar men het niet helemaal over eens is, zoals voorkeur (*istihsân*), algemeen belang (*maslaha mursala*), voorkomen van nadeel (*sad al-thara'i*), relativiteit (*istishaâb*), traditie of gewoonte (*'urf*), metgezellen van een wetsschool (*madhab sahabi*) en de wetgeving van onze voorgangers (*shar'u man qablanâ*): hier moet men kijken naar de noodzakelijke voorwaarden en regelgeving bepaald door mensen met kennis van zaken, vooral als het belang van de oemma bevorderd wordt door deze bronnen in acht te nemen.

De ERFO baseert zijn methoden op de volgende zaken:

1 De vier wetscholen (*madhâhib*) evenals alle andere scholen van mensen met fiqh kennis worden beschouwd als een bron van onmetelijke rijkdom waaruit men kan kiezen wat ondersteund wordt door degelijk bewijsmateriaal en het grootste belang oplevert.

2 Bij het opstellen van een fatwa zal de Raad het juiste bewijsmateriaal aanbieden ter ondersteuning en zal verwijzen naar de gezaghebbende en geaccepteerde bron. Tegelijkertijd zal de Raad zich goed bewust moeten zijn van de actuele omstandigheden en die optie voorleggen die geen moeilijkheden of ongemak scheppen.

3 Men moet rekening houden met de doeleinden van de sjariea en tegelijkertijd in ieder geval verboden misleidingen en kromme oplossingen vermijden die ingaan tegen de bedoeling van de sjariea.

Hoe komt een fatwa tot stand?

Fatwa's en besluiten komen tot stand in naam van de Raad tijdens haar gewone of bijzondere sessies in noodsituaties, zo mogelijk met consensus of met absolute meerderheid. Als een lid van de Raad bezwaren heeft of terughoudend is met betrekking tot een fatwa, heeft hij het recht dit bekend te maken op de manier zoals gebruikelijk is tijdens fiqh raden.

Volgens de statuten kunnen de Voorzitter en (afzonderlijke) leden van de Raad geen fatwa's uitspreken zonder dat de Raad haar goedkeuring verleent.

Elk lid kan echter een fatwa uitspreken op persoonlijke titel zonder zijn lidmaatschap van de Raad te vermelden en zonder het officieel briefpapier van de Raad te gebruiken.

Hoe wordt men lid van de Raad?

Ieder lid moet voldoen aan de volgende voorwaarden:

1 Elk lid moet een gepaste wettelijke (sjariea) bevoegdheid hebben op universitair niveau of worden toegelaten tot bijeenkomsten en kringen van geleerden, die hem dan toestemming verlenen. Ieder lid moet de Arabische taal goed machtig zijn.

2 Elk lid moet goed verdrag vertonen en zich committeren aan de regels en gebruiken van de sjariea.

3 Elk lid moet op het Europese continent wonen. (to be resident)

4 Elk lid moet de jurisprudentie van de fiqh kennen en op de hoogte zijn van de relevante actuele omstandigheden.

5 Elk lid moet de goedkeuring krijgen van de absolute meerderheid.

De statuten verklaarden eveneens dat de leden van de Raad een aantal geleerden kunnen selecteren die normaliter niet in Europa wonen maar wel voldoen aan de andere voorwaarden van lidmaatschap. Zij kunnen lid van de Raad worden, als hun selectie wordt goedgekeurd door de absolute meerderheid. Maar op geen enkel moment mag hun aantal meer zijn dan 25% van het totale aantal leden. Bij de keuze van leden voor de Raad moet men er rekening mee houden dat Europese landen met een belangrijk aantal moslims vertegenwoordigd zijn in de Raad. Ook moet men zorgen dat de verschillende wetscholen (*madhâhib*) vertegenwoordigd zijn.

Als een nieuw lid wordt benoemd, moet hij worden aanbevolen door drie betrouwbare geleerden.

Hoe vaak komt de Raad bijeen?

De statuten stellen dat de Raad elk jaar een gewone sessie houdt om te discussiëren over studies en onderzoek over zaken die te maken hebben met de moslim gemeenschap in Europa. De Raad zal ook proberen om antwoord te geven op elke vraag die gesteld is en een collectief overleg vereist.

De Raad stemt in met het uitnodigen van experts of diverse specialisten. Ze vraagt hun die sessie bij te wonen waar hun expertise bij discussies ter sprake komt zonder dat zij stemrecht hebben.

Sinds de oprichting en tot de datum van de publicatie van deze inleiding heeft de ERFO drie sessies gekend.

De eerste was in Sarajevo, Bosnië van 24 tot 26 Rabi`a al thani 1418 AH, d.i. van 28-30 augustus 1997. Deze sessie vond plaats met als gastheer Mustafa Ceric, hoofd van de Bosnische geleerden.

De tweede sessie was in Dublin, Ierland, van 19-21 Jum`ada al Akhira 1419 AH, d.i. 9-11 oktober 1998. Gastheer hier was de Al Maktoum Caritas Organisatie in het Islamitisch Cultureel Centrum.

De derde sessie vond plaats in Keulen, Duitsland, van 4-7 Safar 1420 AH, d.i. 19-22 mei 1999. Gastheer was Milli Görüş.

De vierde sessie was weer in Dublin, Ierland, van 18-22 Rajab 1420 AH, 27-31 Oktober 1999, met als gastheer de Al Maktoum Caritas Organisatie in het Islamitisch cultureel Centrum.

Zo ook de vijfde sessie van 30 Muharram – 3 Safar 1421AH, 4-7 mei, 2000

De zesde sessie was in Dublin van 18 Jumada Al-Ula tot 3 Jumada Al-Akhir 1421 AH, 18 augustus -1 september 2000 in het toen recentelijk goedgekeurde hoofdkwartier van de Raad

Hier vond ook de zevende sessie plaats van 29 Shawwal tot 4 Dhul Qa'ida, 1421AH, 24-28 januari 2001.

De achtste sessie werd gehouden in Valencia, Spanje, van 26 Rabi' Thani - 1 Jumada Al-Awwal 1422AH, 18-22 juli 2001.⁴

Tijdens deze sessies discussieerde de Raad over een aantal voor moslims in Europa belangrijke onderwerpen. Ook beantwoordde ze een aantal vragen die haar waren gesteld.

Subcommissies voor fatwa in Frankrijk en Groot Brittanië

Vanwege het lange reces van de Raad alsook de zware werkdruk tijdens de sessies en vanwege de wens om zo veel mogelijk vragen te beantwoorden, kwam men tijdens de tweede sessie overeen om twee subcommissies voor fatwa op te richten: een in Frankrijk en een in Groot Brittanië. Vanaf dat ogenblik hebben beide commissies hun verantwoordelijkheid ter hand genomen.

⁴ Meer recente sessies stonden nog niet op internet (noot van de redactie)

De Raad heeft ook een Commissie voor Onderzoek en Studie opgericht. Deze kreeg de taak toegewezen om het bulletin van de Raad te publiceren. De commissie verzamelt en overlegt alle studies en artikelen die relevant zijn voor de onderwerpen die door de Raad worden behandeld en staat zo de Raad bij om tot de meest geschikte besluiten te komen.

Alleen God geeft succes en steun.

Sheikh Hussein Mohammed Halawa, Secretaris Generaal van de ERFO

De leden van de ERFO

- 1 Professor Yusuf Al-Qaradawi, Voorzitter van de ERFO (Egypte, Qatar)
- 2 Judge Sheikh Faisal Maulawi, Vice Voorzitter (Libanon)
- 3 Sheikh Hussein Mohammed Halawa, Secretaris-Generaal (Ierland)
- 4 Sheikh Dr. Ahmad Jaballah (Frankrijk)
- 5 Sheikh Dr. Ahmed Ali Al-Imam (Sudan)
- 6 Sheikh Mufti Ismail Kashoufi (UK)
- 7 Ustadh Ahmed Kadhem Al-Rawi (UK)
- 7 Sheikh Ounis Qurqah (Frankrijk)
- 8 Sheikh Rashid Al-Ghanouchi (UK)
- 9 Sheikh Dr. Abdullah Ibn Bayya (Saoedi Arabië)
- 10 Sheikh Abdul Raheem Al-Taweel (Spanje)
- 11 Judge Sheikh Abdullah Ibn Ali Salem (Mauretanië)
- 12 Sheikh Abdullah Ibn Yusuf Al-Judai, (UK)
- 13 Sheikh Abdul Majeed Al-Najjar
- 14 Sheikh Abdullah ibn Sulayman Al-Manee' (Saoedi Arabië)
- 15 Sheikh Dr. Abdul Sattar Abu Ghudda (Saoedi Arabië)
- 16 Sheikh Dr. Ajeel Al-Nashmi (Koeweit)
- 17 Sheikh Al-Arabi Al-Bichri (Frankrijk)
- 18 Sheikh Dr. Issam Al-Bashir (Sudan)
- 19 Sheikh Ali Qaradaghi (Qatar)
- 20 Sheikh Dr. Suhaib Hasan Ahmed (UK)
- 21 Sheikh Tahir Mahdi (Frankrijk)
- 22 Sheikh Mahboub-ul-Rahman (Noorwegen)

- 23 Sheikh Muhammed Taqi Othmani (Pakistan)
- 24 Sheikh Muhammed Siddique (Duitsland)
- 25 Sheikh Muhammed Ali Saleh Al-Mansour (V. A. E.)
- 26 Sheikh Dr. Muhammed Al-Hawari (Duitsland)
- 27 Sheikh Mahumoud Mujahed (België)
- 28 Sheikh Dr. Mustafa Ciric (Bosnië)
- 29 Sheikh Nihad Abdul Quddous Ciftci (Duitsland)
- 30 Sheikh Dr. Naser Ibn Abdullah Al-Mayman (Saoedi Arabië)
- 31 Sheikh Yusuf Ibram (Zwitserland)

Hier eindigt de vertaling van dit document, dat verder gaat met aanbevelingen voor moslims in Europa om hun eigen identiteit te behouden en tevens de wetten van het land te respecteren en ‘op een mooie manier om te gaan met anderen’ (beautiful dealing with others). Dan volgt een aantal fatwa’s. Meerdere daarvan gaan over het verblijf van moslims in Europa en hun deelname aan de politiek. Zie hierover het artikel hieronder van Erwin Tanner-Ziani.

Politieke deelname van moslims in Europa

en standpuntbepaling vanuit de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek (ER-FO) door Erwin Tanner-Tiziani.

Dit artikel komt uit het Franse boek *De Fatwa in Europa, minderheidsrecht en integratieproblemen*, M. Younes, eindredactie, Profac, Lyon, 2010 p. 143-158. Vertaling en samenvatting door Esther Struikmans.

Het gaat hier over moslims die buiten het gebied van de islam (de ‘dâr al islâm’) wonen. Het artikel valt uiteen in twee gedeelten. Het eerste gedeelte beschrijft de standpunten van de ERFO in zake politieke betrokkenheid van moslims in een minderheidspositie, terwijl het tweede gedeelte een commentaar levert op deze standpunten. Hieronder volgen de fatwa’s, aanbevelingen en resoluties die betrekking hebben op moslims in Europa.

Mogen moslims in Europa wonen?

Fatwa over het verblijf van moslims in niet-islamitisch gebied. (oktober 1998)

Bij haar standpuntbepaling hierover citeert de ERFO de Koran en de soenna.

Koran 4: 97-100: "Tot hen die door de engelen worden weggenomen, terwijl zij zichzelf onrecht hebben aangedaan, zeggen zij: "In wat voor toestand verkeerden jullie?" Zij zeggen dan: "Wij waren onderdrukt op de aarde." Zij zeggen: "Was Gods aarde niet zo ruim dat jullie daarin konden uitwijken?" Zij zijn het van wie de verblijfplaats de hel is; dat is een slechte bestemming. Maar niet voor die onderdrukte mannen, vrouwen en kinderen die tot geen list in staat zijn en die geen goede weg gewezen werd. Zij zijn het aan wie God misschien vergiffenis zal schenken. God is lankmoedig en vergevend." Deze korantekst definieert de basisvoorwaarden voor een legitiem verblijf van moslims buiten 'het gebied van de islam'.

Soenna: deze wordt gevormd door de sîra van Ibn Ishaq/ Ibn Hichâm (het leven van Mohammed) en de hadith. Dit verhaal gaat over de emigratie van enkele metgezellen van Mohammed die hun geboortegrond verlaten waar de goddeloosheid en het onrecht heersen van degenen die de islam ontkennen, naar Ethiopië, christelijk gebied, waar de bescherming van hun geloof wordt gegarandeerd. De migratie van de moslims van Mekka naar Abessinië is een waardig voorbeeld van correcte of zelfs verplichte migratie. Deze moslims moesten migreren vanuit een omgeving van ongeloof en onrecht naar een ander niet-moslim land dat echter rechtvaardigheid en veiligheid bood aan hen die er leefden. De moslims die te midden van christenen leefden, werden goed behandeld en konden zo hun godsdienst behouden.

De derde geciteerde bron, te weten de hadith van Abû Dâwûd (nr. 2639) en al-Tirmîdhî (nr. 1604) handelt over een militaire expeditie op bevel van Mohammed. In de loop van deze veldslag worden zowel moslims als niet-moslims gedood, aangezien de laatsten niet van de eersten te onderscheiden zijn. Mohammed acht zichzelf en de zijnen van elke verplichting ten aanzien van deze groep moslims ontslagen, omdat ze naar zijn oordeel nagelaten hebben de kans te grijpen om te emigreren. Overigens is de bewijskracht van deze laatstgenoemde ha-

dieth zwak, aangezien hij niet beschikt over een betrouwbare lijn (*ketting, silsila*) van overleveraars.

Op grond van de eerste twee bronnen (de hadieth is te zwak om serieus te worden genomen) concludeert de ERFO dat het een moslim is toegestaan te leven te midden van niet-moslims, mits hij zijn religie en die van zijn gezinsleden kan handhaven. Zo niet, dan rust op hem de verplichting te emigreren, tenzij hij daartoe de noodzakelijke middelen ontbeert.

Aanbevelingen

Naast de fatwa over het verblijf van moslims in het gebied buiten de islam zijn er ook aanbevelingen van de ERFO over dit onderwerp.

Zo wordt gezegd over het beleven van de moslim identiteit (oktober 1998):

- De ERFO spoort moslims in Europa aan het recht op te eisen om hun leven in te richten in overeenstemming met het islamitisch geloof. Ze moeten daartoe juridische instituties oprichten die ervoor zorgen dat hun persoonsrecht en hun godsdienstige zaken overeenkomen met de islamitische modaliteiten, maar tegelijkertijd de wetten respecteren van het land dat hen opneemt.
- De ERFO doet de aanbeveling dat moslims zich moeten houden aan de Koran en de soenna en de consensus in alle domeinen van het leven. Zij moeten zich vooral houden aan de teksten uit de Koran en de soenna die hen verplichten de beloften te houden, die ze gedaan hebben toen ze een Europees land binnenkwamen. De ERFO roept in herinnering Koran 17: 34) : “...En komt de verbintenis na. Over de verbintenis wordt verantwoording afgelegd.”
- De wetten van het land moeten worden gerespecteerd. Omdat moslims bescherming en hulp ontvangen moeten ze handelen volgens de Koran: “Is de beloning voor goed doen iets anders dan goed doen?”
- Bij discussiepunten in het debat moeten moslims zich bescheiden, begripvol, gematigd, tolerant en respectvol opstellen tegenover niet-moslims maar zonder ooit hun eigen islamitische identiteit te verraden.
- Moslims moeten ervan afzien extreme opinies te volgen die andermans meningen verwerpen opdat ze niet de indruk wekken van fanatisme, dat een ware en constructieve dialoog verhindert met niet-moslims. Bovendien zouden zo vooroordelen en haat tegen moslims en hun geloof worden versterkt.

- En ook nog (mei 1999): moslims moeten er alles aan doen om het statuut van godsdienstige minderheid te verwerven.
 - Ze worden aangemoedigd om juridische raden op te richten zodat hun burgerlijk zaken volgens de sjariea geregeld kunnen worden overeenkomstig de wetten van het land waar ze in leven.
 - Moslims moeten voortdurend het leven, het eigendom en de eer respecteren van niet-moslims zoals vereist door het contract dat hun toestemming geeft te wonen op niet islamitische grond.
 - De inzet van moslims om het goede te doen en het kwade te vermijden in het kader van samenwerking met niet-moslims moet doordrenkt zijn van het beginsel uit de Koran: “Roep op tot de weg van jouw Heer (met wijsheid en goede aansporing) en twist met hen op de beste manier” (Koran:16: 125)
- In mei 2000 wordt de reeds eerder geformuleerde aanbeveling herhaald dat moslims in Europa een zelfde recht moeten hebben om hun familierecht toe te passen in Europa zoals niet-moslims dat hebben in moslim landen.

Mogen moslims deelnemen aan verkiezingen en politieke partijen?

Fatwa over de deelname van moslims aan gemeentelijke verkiezingen en hun betrokkenheid bij niet islamitische partijen (oktober 1998)

Hierover is de ERFO kort. Over deze kwestie zullen islamitische organisaties en instituten zich moeten uitspreken. Ze zullen er in ieder geval voor moeten waken dat een dergelijke politieke participatie niet indruist tegen islamitische belangen en meer voordelen dan nadelen voor hen oplevert.

Mag de vrouw sociaal-politiek actief zijn?

Resolutie over de sociaal-politieke deelname van de islamitische vrouw (mei 2000)

Aangaande de sociaal-politieke rechtspositie van de vrouw gaat de ERFO uit van de gelijkwaardigheid van man en vrouw als mensen met een zelfde waardigheid en een gelijke verantwoordelijkheid tegenover God, ieder met zijn/ haar eigen rechten en plichten. Bij wijze van voorbeeld citeert de ERFO de Koran zonder de context te vermelden: Koran 2: 228: “ Zij (de vrouwen) hebben

rechten (t.o.v. hun echtgenoten) op hetzelfde als waartoe zij in redelijkheid verplicht zijn ”.⁵

Wat betreft het openbare optreden van de vrouw onderstreept de ERFO dat zij geheel en al het recht heeft en soms de plicht haar bijdrage te leveren aan de oprichting en exploitatie van islamitische centra en liefdadigheidsinstellingen die een belangrijke rol spelen bij het versterken van de islam en de moslim gemeenschap in de maatschappij, en in het bijzonder daar waar het de positie van de moslim vrouwen betreft. Bovendien is de ERFO de mening toegedaan dat de moslimvrouw het recht heeft op politieke participatie, zowel in het actieve als passieve kiesrecht, zolang deze participatie niet indruist tegen de islamitische wet en morele principes.

Discussie over de rechten van moslim minderheden (januari 2001)

De belangrijkste basisbeginselen van het recht van moslimminderheden zijn de volgende:

Moslims moeten in de Europese maatschappij hun islamitische identiteit behouden. Ze moeten een beperkte openheid betrachten tegenover niet moslim groepen en tenslotte moeten ze de Europese maatschappij doordringen met een duidelijk engagement van hun geloof. Ze moeten een evenwicht bereiken tussen een Europees burgerschap en hun islamitische identiteit.

Resolutie: Moslim en burger (juli 2006) volgens het recht van minderheden. Moslims kunnen volgens Yûsuf al Qaradâwi alleen dan met succes integreren als ze trouw blijven aan de fundamentele beginselen van de islam maar zich tegelijkertijd aanpassen aan de concrete situatie. Om passende antwoorden te vinden voor problemen in het familierecht, voor hun politiek, sociaal of cultureel engagement, moeten ze Koran en soenna opnieuw interpreteren. Ze moeten rekening houden met het milieu, prioriteiten opstellen, een voorkeurselectie toepassen (*tarjîh*) en kritisch actief zijn in het bedenken van nieuwe wetten (*ijtihâd*).

⁵ Het vers vervolgt : : ‘maar de mannen hebben een trede boven haar’. Dit vers wordt vaak gebruikt om de superioriteit van mannen te bewijzen (noot van de redactie).

De klassieke indeling in *dâr al islâm* en *dâr al harb* (gebied van de oorlog) of *dâr al `ahd* (gebied van de overeenkomst) heeft afgedaan want deze gold voor een andere tijd en plaats. Deze moet vervangen worden door moslims die volledig burger zijn en moslims die een verblijfsvergunning hebben. Voor beiden zou het minderhedenrecht moeten gelden. Als burgers hebben ze meer rechten maar ook meer plichten. Ze moeten gehoorzamen aan alle wetten van het land volgens Koran 5: 1: “ ... Komt de verplichtingen na...” Moslims, die slechts een verblijfsvergunning hebben en geen volledig burgerschap genieten, hebben minder rechten en minder plichten. Toch moeten ook zij de wetten van het land respecteren volgens Koran 17: 34: “ ...En komt de verbintenis na. Over de verbintenis wordt verantwoording afgelegd”. Alle moslims moeten zich houden aan de goede zeden (*akhlâqiât*), waaronder de regels van *halâl* en *harâm*. Bij een conflict van loyaliteiten krijgt de loyaliteit aan het geloof de voorrang. De ERFO brengt echter de loyaliteit aan het land in verband met de loyaliteit aan het geloof. Hoewel de laatste hoger staat dan de eerste, mag men nooit aan de loyaliteit aan het land verzaken. Beide loyaliteiten dienen met elkaar in overeenstemming te worden gebracht in de dagelijkse realiteit.

Voorwaarden

Onder de voorwaarden voor politieke deelname door moslims wordt o.a. genoemd het vasthouden aan de normen en waarden van de islam zoals oprechtheid, rechtvaardigheid, betrouwbaarheid, respect voor verschillende en soms tegenstrijdige meningen, loyale competitie, afzien van machtsuitoefening en geweld. Giften van geld voor een verkiezingscampagne voor een moslim of niet moslim kandidaat, moeten gebeuren met oog op het algemeen goed.

Evaluatie van de standpuntbepaling van de ERFO

Voorafgaande uitspraken van de ERFO kunnen worden herleid tot 6 vragen:

- In welk kader en onder welke voorwaarden kan politieke participatie plaatsvinden?
- Wie mag of moet deelnemen aan de politiek?
- Wat is een redelijke bijdrage aan de politiek?
- Waar vindt de concrete deelname plaats?
- Wat zijn geschikte middelen om zich in de politiek te begeven?

- Wat is het doel van de politieke participatie?

De antwoorden worden gegeven in verschillende vormen, ieder met een eigen juridische draagwijdte. Zo zijn er fatwa's (consultaties), aanbevelingen, resoluties, en meningen bij discussies.

Minderhedenrecht

De methoden om antwoorden te formuleren gaan uit van het minderhedenrecht, vooral ontwikkeld en bevorderd door sheikh Yûsuf al Qarâdâwî en Taha Jabir al-`Alwânî. Als bronnen voor dit recht gebruiken deze geleerden het wegen van belangen, het kiezen uit prioriteiten, het prefereren van een aanzienlijk belang boven een secundair belang.

Het doel van het minderhedenrecht is de positieve integratie (*indimâj*, lett. samsmelting) van de moslim bevolking in de Europese maatschappij. Deze integratie betekent noch assimilatie, noch sociaal isolement in een parallelle samenleving. Het is meer het zich sociaal invoegen in het geheel van de reeds bestaande verschillende culturen. Zo kunnen moslims een wezenlijk onderdeel vormen van de maatschappij zonder hun afkomst te verloochenen. Het burgerschap vormt de brug tussen de diverse culturen. De ERFO blijft echter vaag over de richting van het verkeer op de brug tussen de islamitische en niet-islamitische wereld. Is dit een één- of tweerichtingsverkeer?

In ogeschouw nemend dat de ERFO positief staat tegenover het invoeren van een religieus 'communautarisme'⁶ en oproept (da`wa) tot de islam moeten we dan concluderen dat het actieve burgerschap, respectievelijk de politieke participatie, uiteindelijk de islamisering van Europa tot doel heeft?

Erwin Tanner-Tiziani.

⁶ Communautarisme is een term en concept uit de Verenigde Staten. In Frankrijk heeft het een negatieve bijklank. Het betekent dat een religieuze gemeenschap een aantal sociale functies benadrukt en zich als groep min of meer afzijdig opstelt. (noot van de redactie)

Nawoord van de redactie

Het feit dat de ERFO oproept tot da'wa (missie, zending) en volgens het minderhedenrecht probeert om bepaalde faciliteiten te verwerven voor moslims om als gelovigen te kunnen leven, lijkt meer op wat andere religieuze minderheden (joden, hindoes enz.) ook opeisen als uitoefening van hun religieuze vrijheid. Dit hoeft niet tot gescheiden geïsoleerde gemeenschappen te leiden (communautarisme). Men wil immers geen parallelle samenleving. In alle teksten van de ERFO blijft een spanning tussen het burger zijn (respect van wetten, waarden en normen van het land) en het moslim zijn (eigen identiteit). Dit lijkt veel op de titel van de nota van de PKN over de islam: Integriteit (= identiteit) en respect.

Boeken

Een kleine Koran, Praktische hulp bij het lezen van de Koran aan de hand van de tweede soera. Gé Spielman en Karel Steenbrink, uitg. Narratio, Gorinchem, 2011, 156 bl., 17,50 euro.

Dit is geen Koran in zakformaat. Het is ook geen Koran voor kinderen. De auteurs, gedegen kenners van islam en Koran en praktische beoefenaars van de dialoog met moslims, hebben gekozen voor het langste hoofdstuk (soera 2) uit de Koran. Ofschoon dit hoofdstuk stamt uit de tijd van Medina, dus na 622, bevat

het alle thema's van de Koran. Verhalen over profeten, gebeden, polemische verzen, maar ook voorschriften voor rituele en maatschappelijke praktijken. Het commentaar bestaat uit historische en taalkundige toelichting. De auteurs laten zien dat teksten vatbaar zijn voor meerdere interpretaties. Er bestaat een traditionele, een modernistische en een fundamentalistische exegese.

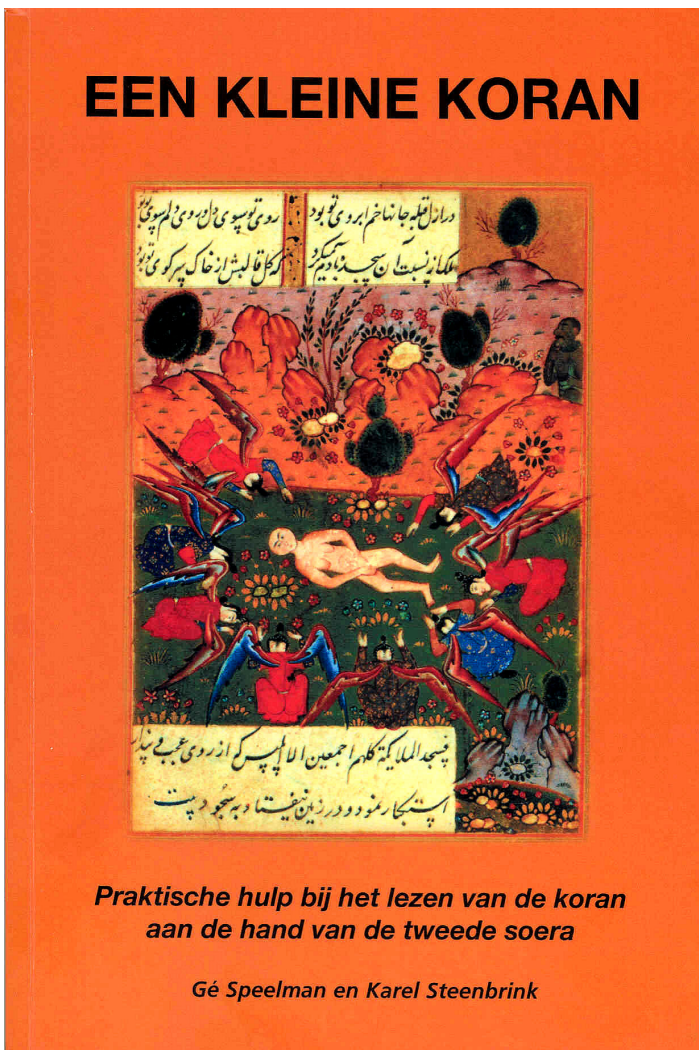
Deel 1 gaat over gebruik, ontstaansgeschiedenis en inhoud.

De Koran wordt gepresenteerd als gebedenboek (hfd. 1), levenswerk (2), preekboek (3). Voor wie de Koran is wordt in 4 behandeld: gewone moslims,

geleerde gelovige moslims, kritische moslim geleerden, participerende waarnemers, objectieve waarnemers, polemici. Maar mensen kunnen heen en weer gaan tussen deze categorieën. Insiders and outsiders hebben een andere relatie met de Koran.

Met deel 2 begint de thematische uitleg van soera 2. De volgende thema's komen aan bod: de nieuwe openbaring en de schepping van de mens (5), Mozes en de confrontatie met de mensen van Israël (6), Abraham, vader van een Arabische religie (7), de gemeenschap van het midden (8), van levensbeschouwing naar levensstijl (9), vrouwen zijn uw akker, huwe-

lijk en andere verplichtingen, (10), in de godsdienst is geen dwang (11).

Bij de hoofdstukken van deel 1 wordt verwezen naar literatuur over het onderwerp. Op bl. 154-155 staan de titels voor een kleine koranbibliotheek. Soms geeft Karel Steenbrink een eigen vertaling van de Koran die recht probeert te doen aan het ritme en stijl van de Koran. Voor soera 112 is dit een geslaagde poging. Elders zoals bij de fatiha leidt dit tot een minder correcte vertaling: vergelijk hieronder de vertaling van Steenbrink en die van Leemhuis.

In Gods naam, Erbarmen, Barmhartigheid
Lof aan God, Heer van dit wereldrijk
Erbarmen, Barmhartigheid,
Koning op de dag van het eind der tijd
Jou dienen wij, jou vragen wij: leid
ons op de weg van rechtvaardigheid
de weg van jouw gunst en beleid,
niet die van jouw haat en nijd,
niet die van vergetelheid

K. Steenbrink

In de naam van God, de erbarmen, de barmhartige.
Lof zij God, de Heer van de wereldebewoners,
de erbarmen, de barmhartige,
de heerser op de oordeelsdag.
U dienen wij en U vragen wij om hulp.
Leid ons op de juiste weg,
de weg van hen aan wie U genade geschonken
hebt, op wie geen toorn rust
en die niet dwalen.

F. Leemhuis

Als inleiding en praktische handleiding is dit boek een aanrader. Neem en lees.
– P. Reesink

Is Mohammed onder de profeten?

Mohammed ook voor christenen? In Nieuwe Moskee 2e rondzendbrief, 2011.

In interreligieuze dialogen tussen christenen en moslims komt vanuit moslim-hoek vaak de vraag terug wat christenen van de profeet Mohammed [vzmh] vinden. Deze vraag heeft te maken met het gegeven dat Jezus [vzmh] in de islam – als een profeet van God – een bijzondere plaats wordt toegekend. Aangezien moslims Jezus, de centrale figuur van het christendom, een eervolle plaats toekennen in de eigen traditie, vragen zij zich vaak af waarom christenen niet ook Mohammed, de centrale figuur van de islam, een vergelijkbare eervolle plaats kunnen toekennen in hun traditie.

Door Kamel Essabane

Het erkennen van Mohammed als profeet lijkt op het eerste gezicht niet verenigbaar met de christelijke theologie. Immers: Mohammed en de Koran zouden de christelijke centrale boodschap ontkennen. Toch zijn er zowel in heden als verleden christenen geweest die daar anders over dachten.

Hugh Goddard wijst in zijn boek *A History of Christian-Muslim Relations* op 3 verschillende stromingen van christelijke interpretaties van de islam die ontstonden vlak na de eerste ontmoetingen tussen moslims en christenen. In historisch chronologische volgorde werd er door christenen in het Midden-Oosten bij de eerste ontmoetingen met moslims als volgt over Mohammed gedacht:

1. Mohammed als een vervuller van een Bijbelse profetie; Hij bracht het monotheïsme van Abraham en een Mozaïsche wet aan de heidense arabieren;
2. Mohammed als een heiden, maar tevens als instrument van God om dwalende christenen van Byzantium te straffen die 'heterodoxe' christenen onderdrukten;
3. Mohammed als stichter van een nieuwe christelijke (Nestoriaanse) ketterij en voorloper van de antichrist.

In de twintigste eeuw kristalliseerden zich drie theologische posities in het christelijk denken over de religieuze ander:

1. Exclusivisme: stelt dat alleen christenen gered kunnen worden.
2. Inclusivisme: stelt dat niet alleen christenen maar ook leden van niet-christelijke gemeenschappen als een soort 'anonieme christenen' door Christus gered kunnen.
3. Pluralisme: stelt dat er andere tradities naast het christendom als even goede wegen naar God leiden.

Een interessante ontwikkeling is dat enkele hedendaagse christelijke inclusivisten en pluralisten een wankel evenwicht zoeken tussen het accepteren van Mohammed als profeet en de eigen christelijke traditie. Enkele prominenten daaronder zijn Hans Küng (katholiek), Montgomery Watt (anglicaans) en in Nederland: Anton Wessels (protestants), Henk Vroom (protestants), Karel Steenbrink (katholiek) en dominee Hans Visser (protestants).

Bij het Tweede Vaticaans Concilie in 1965 werd de eerste officiële stap gezet van een grote kerk om het negatieve beeld van Mohammed en de islam te corri-

geren. In De verklaring over de relatie van de kerk met niet-christelijke religies (Nostra Aetate) werd door de katholieke kerk erkend dat moslims dezelfde God aanbidden als christenen en een moreel leven nastreven. “The Church regards with esteem also the Moslems. They adore the one God, (...), they value the moral life and worship God especially through prayer, almsgiving and fasting.” [Nostra Aetate, Punt 3] Mohammed werd in het belangrijke Vaticaanse document echter niet bij naam genoemd.

In hogere kerkelijke kringen zijn de pluralistische en inclusivistische geluiden – om Mohammed onder de profeten te scharen – dan ook nog niet erg doorgedrongen. The United Church of Canada, de grootste protestantse kerk van Canada, is waarschijnlijk de enige uitzondering ter wereld. In 2004 publiceerde deze kerk een theologische reflectie op moslim-christen relaties in de Canadese context. Het document heet *That we may know each other*. Hierin wordt onder andere betoogt, op basis van de ideeën van Montgomery Watt en Küng, dat het mogelijk is voor christenen om Mohammed als een profeet voor moslims en de Koran als een woord van God voor moslims te erkennen: “(...) we believe that it is possible for Christians to affirm Muhammad as one of a number of unique voices who followed in the prophetic traditions of Abraham, Moses, and Jesus, or, in other words, to affirm the “prophetic witness” of Muhammad. (...) Therefore it is necessary, in affirming this, to also invite the possibility within the Christian community of a recognition of the Qur’an as an inspired word from God, as God’s revelation directed to the people who would come to be known as followers of Islam (...). [The United Church of Canada, *That we may know each other*, p. 32-33]

Henk Vroom (godsdienstfilosoof VU) onderzoekt in zijn boek *No other Gods* op een systematische godsdienstfilosofische manier verschillende antwoorden op de vraag ‘Kan Mohammed een profeet voor christenen zijn?’. Op basis van bijbelse criteria (Deut. 18:22, Deut. 13:1-2, Jer. 23:14,17; 6:14) vindt Vroom het moeilijk Mohammed als een valse profeet weg te zetten. Tegelijkertijd voldoet volgens Vroom Mohammed mogelijk wel aan het enige positieve bijbelse criterium voor een ware profeet: Hij roept mensen terug naar de ene God en God legt

de woorden in zijn mond (Deut. 18:18). Op de vraag of christenen nu Mohammed als een profeet kunnen erkennen, zijn volgens Vroom twee vragen van belang:

1. Kunnen christenen het bestaan van profeten buiten de bijbel accepteren?
2. Kunnen christenen geloven dat de woorden die uit Mohammed's mond kwamen en als Koran verzameld, werkelijk van God kwamen?

Vroom beantwoordt de eerste vraag bevestigend. Mohammed past prima in het rijtje profeten buiten Israël (zoals Enoch en Melchizedek). Mohammed kan daarom volgens hem door christenen geaccepteerd worden als een postbijbelse profeet. Wat betreft de tweede vraag stelt Vroom vast dat de Koran in strijd is met de centrale boodschap van het Evangelie: Jezus Christus speelt geen centrale rol in de Koran en de verlossingsboodschap van kruisiging en wederopstanding wordt ontkend of speelt geen belangrijke rol. Echter, het is volgens Vroom niet noodzakelijk – vanuit een bijbels perspectief – om als profeet op de hoogte te zijn van wat we nu de centrale boodschap van het evangelie noemen.

Vroom merkt wel op dat de meeste christenen niet geloven in het concept van een gedichteerde mechanische openbaring, zoals moslims over de Koran geloven. De meeste christenen geloven tegenwoordig in een organische inspiratie. De schrijvers van de Bijbel werden door God gebruikt als organen, maar deze zijn niet onfeilbaar. Vroom beargumenteert dat het voor christenen problematisch is om de boodschap die Mohammed bracht, de Koran, 'geïnspireerd' te noemen omdat inspiratie door christenen vaak begrepen wordt als getuigenissen van het geopenbaarde Woord van God: Jezus Christus.

Het is voor christenen ook moeilijk om de Koran het 'Woord van God' te noemen omdat in het Evangelie van Johannes 'Woord van God' geïdentificeerd wordt met Jezus Christus. Overigens net zoals het voor moslims moeilijk is Jezus als 'zoon van God' in de christelijke expressie te accepteren, omdat dit bij moslims de onacceptabele associatie met shirk (associëren met God) oproept.

Dit brengt ons bij een cruciaal verschil in hoe in het christendom en de islam over respectievelijk het Schrift en hun centrale figuur gedacht wordt. In de islam

openbaart God zich middels het Woord dat Schrift (Koran) werd. In het christendom openbaart God zich middels het Woord dat Vlees (Jezus) werd. In de islam getuigt de boodschapper en profeet Mohammed middels woorden en daden (soenna) van het geopenbaarde Woord (Koran). In het christendom getuigt het Schrift van het geopenbaarde Woord (Christus). Met andere woorden: in de islam staat de Koran op 1 en Mohammed op 2. In het christendom staat Jezus op 1 en de Bijbel op 2. De status van Mohammed in de islam zou dus beter vergeleken moeten worden met de status van de Bijbel in het christendom. En de status van de Koran in de islam zou beter vergeleken moeten worden met Jezus in het christendom. Deze asymmetrische kijk op Schrift en de centrale figuur, verklaart mede waarom christenen Mohammed en de Koran niet dezelfde status kunnen geven als moslims.

Mochten de ideeën van (gedeeltelijke) theologische erkenning van Mohammed en de Koran zich onder meer christenen verspreiden, dan kan dit door moslims als een sympathieke toenadering geïnterpreteerd worden en zou het meer begrip en respect in de interreligieuze dialoog kunnen bevorderen. Een risico is dat moslims deze christelijke toenadering gaan zien als een poging de islam door middel van radicale interpretaties te kerstenen, zoals Paul van Antiochië eerder poogde in zijn brief voor een moslimvriend. Mohammed wordt vanuit islamitisch perspectief immers gedegradeerd van een universele profeet naar een post-bijbelse profeet die alleen een boodschap heeft voor de Arabieren of hoogstens voor de niet-christenen, en die niet op de hoogte van de diepgang van het Evangelie zou zijn. De Koran wordt vanuit islamitisch perspectief gedegradeerd van het onfeilbare Woord van God naar feilbare ‘inspiratie of getuigenissen van God’.

In een context waarin de islam met enige regelmaat ‘achterlijk’ wordt genoemd, zal het toekennen van een oudtestamentische positie aan Mohammed en de Koran waarschijnlijk ook negatieve associaties bij moslims oproepen.

Bronnen:

- http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_en.html

- <http://www.united-church.ca/files/sales/publications/400000126.pdf>
- H. Goddard, *A History of Christian-Muslim Relations*, Edinburgh: Edinburgh University Press 2001 (Paperback)
- H.M. Vroom, *No other Gods: Christian belief in dialogue with Buddhism, Hinduism, and Islam*, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K., 1996

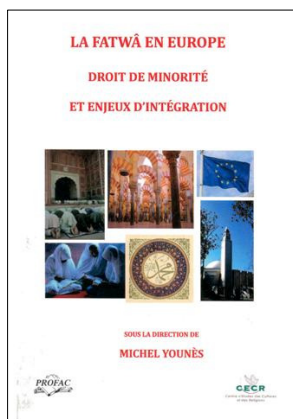
Kamel Essabane is lid van de redactie van Nieuwemoskee. De volledige versie van dit artikel is te vinden op

<http://www.nieuwemoskee.nl/2011/05/mohammed-ook-voor-christenen/>

Fatwa's voor moslims in Europa

La Fatwâ en Europe, droit de minorité et enjeux d'intégration, sous la direction de Michel Younès, Profac, CECR, Lyon, 2010, 236 p.

Spreken over fatwa, minderhedenrecht en integratie lijkt op vloeken in de moskee. Bij fatwa denkt menigeen aan Rushdie, moord en doodslag. Toch vond het studiecentrum van culturen en religies aan de faculteit van theologie van Lyon het zinvol een serie artikelen te wijden aan de Europese Raad voor Fatwa en Onderzoek. Deze Raad (ERFO) wil eenheid brengen in de juridische adviezen aan moslims in Europa en tevens collectieve fatwa's uitvaardigen die beantwoorden aan de concrete vragen van deze moslims. Ze doet dit door een nieuw

soort recht, het minderhedenrecht, in stelling te brengen. Ze wil een nieuwe methodologie ontwikkelen om de sharia te vernieuwen. Haar doel is niet om de wetten van Europese landen te veranderen. Welke islam komt uit deze fatwa's naar voren? Het boek kent drie delen.

Deel 1 gaat over fatwa in Europa: recht en wet in dienst van de integratie. Ahmad Jaballah is directeur van het Europese Instituut voor menswetenschappen en lid van de Wereldraad van Godsdiensten voor de Vrede. Hij legt de grondbegrippen van het islamitisch recht uit en hoe het tot stand komt. Etienne Renaud, ex directeur van het Pauselijk Instituut voor Arabische en Islamitische Studies, oud generaal van de missionarissen van Afrika (witte paters), schrijft over het minderhedenrecht. Europa is voor moslims geen land van jihâd, waar

de politieke islam zich moet ontwikkelen, maar een land waar moslims zich als burger maatschappelijk en politiek moeten inzetten. Dit vereist een nieuwe manier om Koran en soenna te interpreteren. Hierover debatteert Tareq Oubrou, imam en rector van de moskee in Bordeaux en voorzitter van de Imams in Frankrijk. De wet (sjariea) is niet goddelijk en onveranderlijk. Men moet niet alleen rekening houden met openbaring en traditie, maar ook met de mens en zijn omgeving, dus geloof in context, zowel voor leer, praktijk als spiritualiteit. Abdallah Dliouah, imam van de moskee van Villeurbanne (buitenwijken van Lyon), is een goede vriend van kardinaal Barbarin, de aartsbisschop van Lyon. Als man van de praktijk en de dialoog, wijst hij op de vragen en moeilijkheden die rijzen bij de praktische toepassing. En hoe voor de één de ERFO te voorzichtig is en voor de ander te ver gaat. Michel Younès, filosoof en theoloog, doceert als maître de conférences aan de Katholiek Universiteit van Lyon en directeur van het bovenvermelde onderzoeksteam. Hij geeft aan hoe in de verhouding tussen moslims en niet moslims het loslaten van het concept dhimma (beschermde status) nieuwe kansen geeft om een andere dialoog aan te gaan.

Deel 2 gaat over de islam van de ERFO

Maurice Borrmans, oud professor aan het Pauselijk Instituut voor Arabische en Islamitische Studies, specialist van de interreligieuze dialoog, behandelt de fatwa's die gaan over godsdienstige en rituele praktijken zoals: mag men werken in een restaurant waar geen halaal vlees wordt opgediend? Hoe om te gaan met de gebedstijden? Met ramadantijden in de poolcirkel, waar de zon drie maanden niet op- of ondergaat? Bénédicte du Chaffaut, onderzoeker aan de Universiteit van Lyon, laat zien hoe Koran en hadieths worden gebruikt om de status van de vrouw en haar verhouding tot de man binnen het huwelijk te definiëren en hoe de ERFO hiermee omgaat.

Deel 3 heeft als titel: islam en de uitdaging die de Europese context betekent.

Uit vier artikelen blijkt dat de ERFO trouw aan de bronnen probeert te verbinden met oplossingen die het leven van moslims in nieuwe omstandigheden moeten vergemakkelijken. Erwin Tanner-Tiziani, jurist en secretaris van de Zwitserse bisschoppenconferentie, onderzoekt in de fatwa's of en hoe moslims deel

kunnen nemen aan de politiek, aangezien Koran en soenna daar weinig over vermelden. De samenvatting van zijn artikel is te lezen elders in dit nummer. Hoe moslims moeten omgaan met verzekeringen, investeringen, rente, krediet enz. beschrijft Etienne Renaud. Een onderwerp dat alle godsdiensten veel vragen stelt, is de bio-ethiek. Sandra Houot, doctor van Langues, civilisations, sociétés orientales van de Universiteit Sorbonne Nouvelle, illustreert aan de hand van concrete voorbeelden (invriezen van embryo, orgaantransplantatie) welke nieuwe criteria (het algemeen belang, noodzaak) de ERFO poneert om richtlijnen te formuleren.

Tot slot geeft Christophe Roucou, directeur van het Nationaal Bureau voor de relaties met de islam (SRI), aan welke kansen er liggen in de documenten van de ERFO voor de dialoog tussen christenen en moslims.

Het belang van dit boek overstijgt de geografische grenzen van Europa. Als moslims erin slagen het recht op deze manier te vernieuwen, kan dit van invloed zijn op de ontwikkeling van de sjaria overal in de wereld. – P. Reesink

Van her en der

Bezorgdheid en hoop

Ontwikkelingen in Egypte baren ons zorg. De demonstraties op het tahrir-plein

in Cairo waren reden tot optimisme en hoop voor een nieuwe toekomst. Iedereen hield zijn adem in om te zien hoe dit zou aflopen.

Wat ons zorgen maakt is dat we merken dat dreigingen en geweld met aanvallen tegen christenen op-

opnieuw zijn begonnen. Er is geen veiligheid meer op straat. Het optimisme verdwijnt. Dit betreuren we ten zeerste.

Als vertegenwoordigers van de Raad van Kerken in Nederland, de Contactgroep Moslims en Overheid, en de Koptische Orthodoxe Kerk in Nederland hebben we stevig gediscussieerd over de ontwikkelingen in Egypte. We zijn onder de in-

druk van het feit dat de jongeren erin zijn geslaagd op een praktisch geweldloze manier om president Mubarak te dwingen af te treden en scheppen moed in de sfeer rond het tahrir plein in Cairo: de manier waarop christenen rond moslims stonden tijdens de vrijdagmiddag gebeden om hen tegen de politie te beschermen; de manier waarop moslims rond christenen stonden tijdens de viering van de eucharistie.

Televisiebeelden gingen de hele wereld over. Ze staan haaks op allerlei vormen van fanatisme en geweld.

De gebeurtenissen op het tahrir-plein zijn ook een bron van inspiratie voor de interreligieuze ontmoetingen in Nederland. Met de komst van grote groepen moslims naar Nederland in de zeventiger en tachtiger jaren van de vorige eeuw hebben we gepoogd wederzijdse goede relaties te ontwikkelen tussen christenen en moslims, zowel op nationaal als op lokaal niveau. Vanwege deze goede relaties kunnen we elkaar ontmoeten in deze opstelling.

We realiseren ons dat vrede tussen godsdiensten allen dan bestaat als we bereid zijn anderen dezelfde vrijheid van godsdienst te geven als die we voor onszelf wensen. Dit staat onder ander in de Koran: ‘Er is geen dwang in de godsdienst’ (soera 2: 256). Dit een correctie van elke vorm van religieus geweld. In deze situatie richten christenen zich op het lijden en de dood van Jezus Christus en de woorden voer hem gezegd: “Hij werd gehoond en hoonde zelf niet, hij leed en dreigde niet, hij liet het oordeel over aan hem die rechtvaardig oordeelt” (1 Petrus 2: 23). Dit is een uitnodiging om in de voetstappen te treden van Jezus, om elkaar te en de maatschappij te dienen.

In Nederland kennen we het recht op vrijheid van godsdienst sinds de Unie van Utrecht in 1579. We koesteren dit recht, sinds lange tijd verworven. Steeds weer opnieuw herhalen we wat het betekent voor ons en onze wederzijdse relaties en voor anderen die dezelfde rechten van vrijheid van godsdienst hebben als wij. We willen ook dat elke vorm van geweld vermeden en bestreden moet worden. Vooral de jonge mensen in Egypte koesteren het ideaal om van Egypte het land te maken voor al haar zonen en dochters, moslims en christen, man en vrouw, landbouwer of stedeling, ouders en kinderen. We hopen en bidden dat de dromen over een rechtvaardig en democratisch land met vrijheid van godsdienst

voor iedereen in Egypte zullen uitkomen en blijven. En niet alleen in Egypte maar ook in Tunesië, Libië, in alle Arabische landen en in de rest van de wereld, overal waar mensen geweld of uitsluiting ondergaan als gevolg van hun godsdienst of de uitoefening daarvan.

Namens de CMO, Kursat Bal, Namens de Raad van Kerken Klaas van der Kamp, algemeen secretaris, Namens de koptisch orthodoxe Kerk in Nederland Magdy Ramzy, secretaris.

Boeddhistisch Vesakh feest

De Landelijke katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog (CID) stuurde de boeddhisten ter gelegenheid van het Vesakh feest een felicitatie en citeerde de woorden van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog:

"...Streven naar waarheid is een noodzakelijke voorwaarde om te komen tot ware vrede". Deze houding biedt aanhangers van de verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen "een goede gelegenheid elkaar te ontmoeten en te waarderen", aldus de boodschap. "In de wereld van vandaag, gekenmerkt door vormen van secularisme en fundamentalisme die vaak strijdig zijn met echte vrijheid en geestelijke waarden, kan interreligieuze dialoog een alternatief bieden om in vrede te leven en samen te werken voor het welzijn van allen. Zo'n dialoog is ook een krachtige stimulans om de fundamentele rechten van vrijheid van geweten en de vrijheid van godsdienst te eerbiedigen. Wanneer godsdienstvrijheid wordt nageleefd, wordt de waardigheid van de mens in de kern gerespecteerd. Door oprecht te zoeken naar wat waar en goed is, worden het morele geweten en burgerlijke instellingen versterkt en vrede en rechtvaardigheid vast verankerd." ... Berry van Oers, Secretaris CID

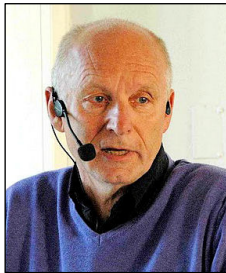
Journées d'Arras 2011

Zoals gebruikelijk vindt deze informele internationale en oecumenische bijeenkomst van in de dialoog geëngageerde mensen vanuit de kerken elk jaar plaats in een ander land. Dit jaar was het in de week na Pinksteren in Oslo, Noorwegen, in het diaconale gasthuis van de Lutherse Kerk, prachtig gelegen op een heuvel, omgeven door een soort campus, waar kerk, ziekenhuis, hogeschoolopleiding, crèche en nog veel meer dichtbij elkaar liggen.

Een Pakistaanse parlementariër, vicepresident van het parlement, hield de eerste voordracht. Hij beschouwde zich als een rolmodel, hekelde alle vormen van discriminatie en sprak zijn voorkeur uit voor één (staats)school voor alle kinderen.

Oddbjørn Leirvik, verbonden aan de faculteit van theologie voor Interreligieuze Studies, sprak over 'het beeld van de ander'.

Hij liet de tegenstelling zien tussen Edward Said's en Simone de Beauvoir's opvattingen en die van Martin Buber en Levinas. Of het nu gaat over de culturele ander, de gender-ander of de godsdienstige ander, wij zijn geneigd de ander te reduceren tot stereotypen en de verschillen dik aan te zetten. Oude middeleeuwse vooroordelen worden van stal gehaald en terechte punten van kritiek bijv. op de sjariea en vrouwendiscriminatie worden overbenadrukt. De ander wordt nog meer anders gemaakt dan hij al is. Anti-islam partijen in Noorwegen en elders geven een uitsluitend negatief beeld van Mohammed. A. Gabriel drijft de tegenstelling tussen Mohammed en Jezus op de spits in zijn boek *Jesus and Mohammad*, gepubliceerd door Youth With a Mission in 2004. Moslims zien de culturele ander in het Westen in mindere of meerder mate als arrogant, zelfzuchtig en gewelddadig, hebzuchtig, immoreel en fanatiek. Omgekeerd schrijven niet-moslims aan moslims ongeveer dezelfde eigenschappen toe: ze zijn fanatiek, gewelddadig, arrogant. (Pew 2006). De houding van 'othering' (anders maken) kan gepaard gaan met openheid zoals een dissertatie van E.G.

Christensen 2010 bewijst.

Zowel moslims als christenen doen aan 'othering'. Een eerlijke dialoog over dit onderwerp zou nuttig zijn.

De volgende dag gaf Senaid Kobilica, voorzitter van de Islamitische Raad in Noorwegen en hoofdimam van de Moslim Sociëteit van Bosnië-Herzegovina, het klassieke islamitische perspectief van de visie van de islam op andersgelovigen. Volgens hem was het klimaat in Noorwegen goed voor de dialoog aan de top, maar minder aan de basis.

's Middags kwam Vebjørn Horsfjord aan het woord. Hij sprak over zijn *A Study of Dialogue Process, following a Common Word and possibility of claiming ethnical discourse in a common ethnical language* (Univ. van Oslo). Na een de-

gelijke analyse van A Common Word (ACW), waarbij volgens hem vooral de overeenkomsten van christendom en islam worden weergegeven “(‘saming’) met veel respect, ging hij nog in op de reacties op ACW. Horsfjord vond de reactie van de aartsbisschop Rowan de belangrijkste.

Daar waar ACW aan ‘saming’ (overeenkomsten onderstrepen) doet voor de dialoogpartners, doet het aan ‘othering’ voor degenen die buiten de ‘ware religie’ vallen zoals de seculiere vijanden, de gewelddadigen, de kwetsbaren (vrouwen). Zijn eindvraag was: hebben we nog andere methoden en strategieën voor de dialoog dan verschillen of overeenkomsten te benadrukken?

Noorwegen is het meest seculiere land van Europa. De jeugd gaat niet meer naar de kerk. Ofschoon de Lutherse Staatskerk in Noorwegen niet meer die absolute monopoliepositie van vroeger bezit, heeft ze nog steeds veel invloed en privileges. Een lokale begrafenis valt nog onder de verantwoordelijkheid van de staat(skerk). Ook kregen tot voor kort alle kinderen op de staatsschool een christelijke opvoeding. Moslims, boeddhisten en humanisten werken nu samen, onder

leiding van de humanisten, om dezelfde rechten en faciliteiten te krijgen als de staatskerk.

Tijdens een bezoek aan een Pakistaanse moskee werden de congressisten geconfronteerd met een simpele vraag van een jonge Pakistaanse vrouw: waarom hadden wij in Europa de shoa niet kunnen voorkomen? Alle geleerde dames en heren, specialisten van de dialoog, raakten hierover in verwarring en konden niet de juiste toon vinden om het gesprek in goede banen te leiden. Theorie en praktijk zijn soms moeilijk te verenigen. – P. Reesink

Wat doet uitoefening van geweld met mensen?

Op 4 april 2011 organiseerden de Beraadgroep Interreligieuze Ontmoeting van de Raad van Kerken en de Nederlandse Defensie Akademie in de Julianakazerne in Den Haag een bijeenkomst over wat uitoefening van geweld doet met mensen. Mensen uit het leger, mensen uit religieuze organisaties en ook een groot aantal geestelijk verzorgers in de krijgsmacht namen aan de bijeenkomst deel. De aanleiding tot deze bijeenkomst was het verschijnen van de brochure ‘Hoe zien religies geweld?’ De brochure gaat terug op een gespreksmiddag met inlei-

dingen vanuit vijf religies, die de Raad van Kerken organiseerde in december 2008. Voor een breder publiek zijn deze bijdragen sterk ingekort en bewerkt en uitgegeven in bovengenoemde brochure. De Raad van Kerken stimuleert ontmoetingen tussen mensen van diverse religies, juist ook over belangrijke onderwerpen binnen de samenleving. Deze brochure dient om kennis te verschaffen over opvattingen zoals die binnen de vijf klassieke religies in ons land leven. De brochure kan helpen anderen beter te begrijpen, maar is ook bedoeld om gesprekken over dit onderwerp uit te lokken. Waarom wilde de Beraadgroep Interreligieuze Ontmoeting de brochure samen met de Nederlandse Defensie Akademie bespreken? Welnu, de overheid kan de opvattingen van religieuze en seculiere levensbeschouwelijke tradities niet negeren. Religieuze koepels op hun beurt kunnen de expertise van deskundigen inzake oorlogsvoering en –middelen niet negeren. De scheiding van kerk en staat is een scheiding van verantwoordelijkheden: wederzijds geen inmenging en zo een groot goed. Maar in bezinning op concrete situaties hebben beide elkaar nodig: expertise inzake middelen en de mogelijkheden/onmogelijkheden in bepaalde situaties aan de kant van Defensie en reflectie op morele waarden en hun toepassing in de moeilijkste en gevaarlijkste contexten die denkbaar zijn, vooral aan de kant van levensbeschouwelijke tradities.

Minister van Defensie Hillen liet zich tijdens de bijeenkomst vervangen door dr. J. Siccema. Onder luid applaus reikte Prof. H. Vroom, voorzitter van de Beraadgroep Interreligieuze Ontmoeting, een exemplaar van de brochure uit aan Siccema. Naast Vroom en Siccema voerden ook brigade-generaal Spijk en luitenant-kolonel Ligtenbarg het woord. Daarna leidde M. van Leeuwen, vice-voorzitter van de Raad van Kerken, een boeiende discussie. –Berry van Oers

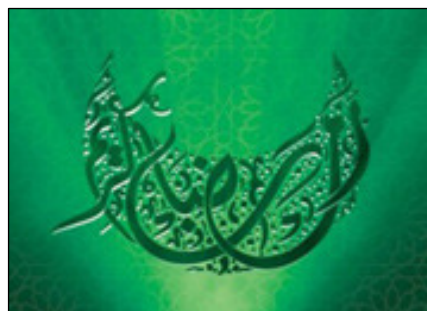
Wijkwandelingen

Op 16 juni startte een serie wijkwandelingen door Tilburg-Noord. De wandelingen beginnen iedere derde donderdag van de maand om 10 uur in het interreligieus centrum ‘Het Ronde Tafelhuis’ en voeren langs ‘huizen van toewijding’ door de wijk. Deze eerste tocht werd gelopen door religieuze leiders: een pandit van de Hindoegemeenschap, de Liberaal Joodse rabbijn Hetty Groeneveld, de Norbertijn pastor Denis Hendrickx, een vertegenwoordiger van de Ghanese

Pinkstergemeenschap, dominee Ruth Jellema, en een van de Tilburgse imams. Met het samen lopen van deze wandeling wilden zij zichtbaar maken dat het samen optrekken van mensen met verschillende achtergronden juist in een wijk als Tilburg-Noord kansen biedt op toekomst. De wijkwandelingen worden georganiseerd door het Stadsmuseum, Het Ronde Tafelhuis, Peerke Donderspaviljoen en de Brede Scholen van Tilburg-Noord.

Eat, Drink, Talk.

Wil jij de ‘ander’ beter leren kennen? Ben je benieuwd hoe moslims de Ramadan beleven? Dan is dit de kans bij uitstek! Eet mee bij een Islamitisch gezin thuis tijdens het vastenmaand Ramadan.

Tijdens de heilige maand Ramadan vasten moslims gedurende een maand van zonsopgang tot zonsondergang. Dit jaar valt de Ramadan in de maand augustus. Het vasten wordt meestal verbroken met een heerlijke maaltijd, de zogenaamde iftar-maaltijd. De laatste jaren is Ramadan een fenomeen geworden in Nederland, hetzij met Ramadantenten, hetzij met eten bij gezinnen. Het is een uitstekend middel om mensen van verschillende culturele achtergronden bij elkaar te brengen.

Daarom organiseert Stichting Islam & Dialoog in Rotterdam en Den Haag de iftar-maaltijden bij Islamitische gezinnen gedurende de maand Ramadan. Iedereen is welkom en kan zich aanmelden om bij Islamitische gezinnen te eten. Zo wordt een groep van 4-5 mensen gekoppeld aan een Islamitisch gezin. Dit komt de wederzijdse acceptatie, respect en dialoog in de samenleving ten goede. Want eten is een magisch middel om mensen nader tot elkaar te brengen!

Dus aarzel niet en eet mee tijdens de Ramadan! Het enige wat je hoeft te doen is het formulier in te vullen door te klikken op de volgende link:

www.islamendialoog.nl